

HISTORIE UDOMOWIENIA

ZWIERZĘTA W ŻYCIU LUDZI

Joanna Rzepecka

HISTORIE UDOMOWIENIA

Zwierzęta w życiu ludzi

SPIS TREŚCI

4	Czym jest udomowienie?
6	Pies domowy
11	Historia bernardyna
14	Eksperyment Beljajewa
20	Kot domowy
25	Egipskie panowanie
28	Kura domowa
33	Kurza gorączka
36	Bydło domowe
41	Legenda magicznej krowy
42	Temple Grandin
46	Gołąb domowy
50	Odważny Cher Ami
54	Renifer
59	Wielka migracja
62	Świnia domowa
67	Big Bill
70	Koń domowy
75	Piękny Jim Key

CZYM JEST UDOMOWIENIE?

Udomowienie to proces, w którym ludzie dobierają w pary najbardziej łagodne i śmiałe dzikie zwierzęta, tak aby ich potomkowie współpracowały razem z człowiekiem. Zachowanie i wygląd zwierząt udomowionych zmienia się na przestrzeni tysięcy lat.

Bez udomowienia człowiekowi byłoby trudno przestawić się na osiadły tryb życia. Udomowienie roślin i zwierząt oznaczało dla ludzi ważny punkt zwrotny: nie musieli już wędrować, żeby polować na zwierzęta i zbierać zapasów na zimę.

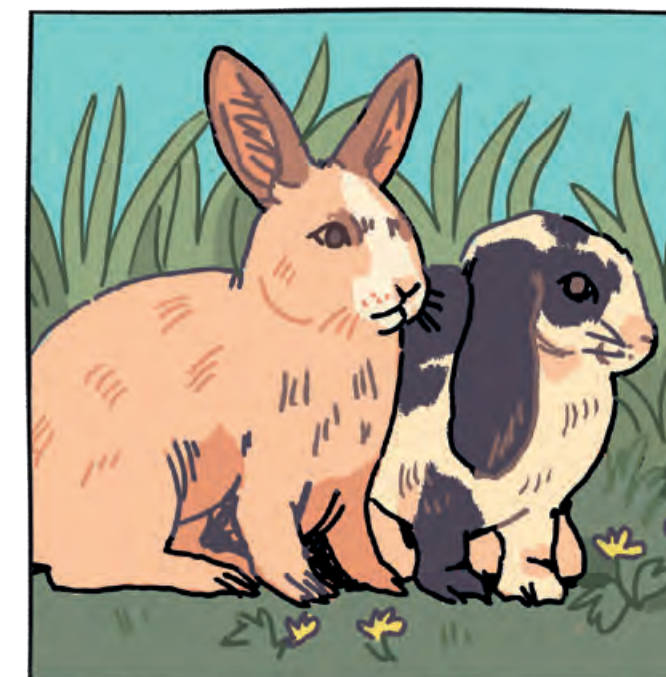
Oswajanie jest pierwszym etapem udomowienia. W tym procesie człowiek stopniowo zmniejsza lęk dzikiego zwierzęcia, tak by ono przestało reagować agresywnie. Można oswoić tygrysa, jednak nie oznacza to, że będzie on zawsze zachowywał się jak kot domowy.

Zwierzęta dziczące to takie, które od urodzenia żyją na wolności, ale pochodzą od udomowionego gatunku. Wprowadzanie dziczących gatunków do środowiska razem z dzikimi zwierzętami naraża je na utratę siedlisk i pożywienia, a w skrajnych warunkach może doprowadzić do wyginięcia gatunku w danym regionie.

Dziczące koty domowe lub te, które wychodzą z domu swoich właścicieli mają negatywny wpływ na życie małych zwierząt na wolności i doprowadziły do wyginięcia rozmaitych gatunków ssaków i ptaków. Obecnie stanowią duże zagrożenie dla wielu gatunków chronionych.

Zwierzęta udomowione z różnych gatunków mają zestaw wspólnych cech. Białe łaty, oklapłe uszy i mniejsze szczęki są jednymi z nich. Zmiana wyglądu pojawia się w procesie udomowienia tak naprawdę przy okazji. W stanie dzikim cechy te utrudniałyby przetrwanie.

Zwierzę, aby zostać udomowione, musi spełniać kilka warunków. Po pierwsze, dzikie zwierzęta powinny być w stanie odnaleźć pożywienie obok siedlisk człowieka. Muszą być z natury posłuszne oraz nie panikować w pobliżu ludzi. Ponadto, powinny szybko osiągać dojrzałość w stosunku do długości życia człowieka i rozmnażać się w niewoli.

Kiedy zauważono zmianę w wyglądzie gatunków udomowionych, zaczęto celowo dobierać do hodowli nowe ubarwienia. Farmerzy chcieli lepiej widzieć zwierzęta, które łatwo było zgubić gdzieś na pastwisku. Z czasem ludzie zaczęli dążyć do tworzenia jak najbardziej nietypowych umaszczeń.

PIES DOMOWY

Canis lupus familiaris

Pies pochodzi od wymarłego już gatunku plejstocńskiego wilka szarego (*Canis lupus*). Wilk jest jedynym zwierzęciem, którego udomowienie nastąpiło przed rewolucją neolityczną, czyli okresem, kiedy ludzie przystosowali się do trybu życia na rzecz rolnictwa. To jednak, gdzie i w którym momencie doszło do utworzenia pierwszych psich przodków, nie jest dokładnie znane.

PIES DOMOWY
Canis lupus familiaris

Początki udomowienia: 14 – 30 tys. lat temu
Miejsce początku udomowienia: Eurazja

WILK SZARY
Canis lupus

Pomimo tego, że dzisiejsze psy są tak różne pod względem wyglądu i zachowania w zależności od rasy to wszystkie te cechy na przestrzeni tysięcy lat rozwinęły się z jednego przodka. Pies w trakcie udomowienia zachował cechy charakterystyczne dla wilczych szczeniąt takie jak: oklapłe uszy, krótsze pyski oraz większa chęć do zabawy. Wilki nie szczekają tak jak psy, a wilczyce mają jeden miot rocznie w przeciwieństwie do psów, które 2 razy w roku mogą mieć młode.

NAJLEPSZY PRZYJACIEL

Kluczowe archeologiczne dowody na związek psa i człowieka stanowią wspólne pochówki datowane na okres paleolitu, epoki kamienia łupanego. W Niemczech odkryty grób pochodzący sprzed 14 tysięcy lat p.n.e. w Bonn-Oberkassel jest najstarszym znanym przypadkiem pochowania właściciela razem z jego dwoma psami. Dzisiejsze psy na tyle przystosowały się do życia z ludźmi, że zyskały umiejętność czytania gestów i mimiki twarzy człowieka. W niektórych eksperymentach w tej dziedzinie wyprzedzają nawet szympansy!

DINGO AUSTRALIJSKI
Canis dingo

DALSZA MIGRACJA

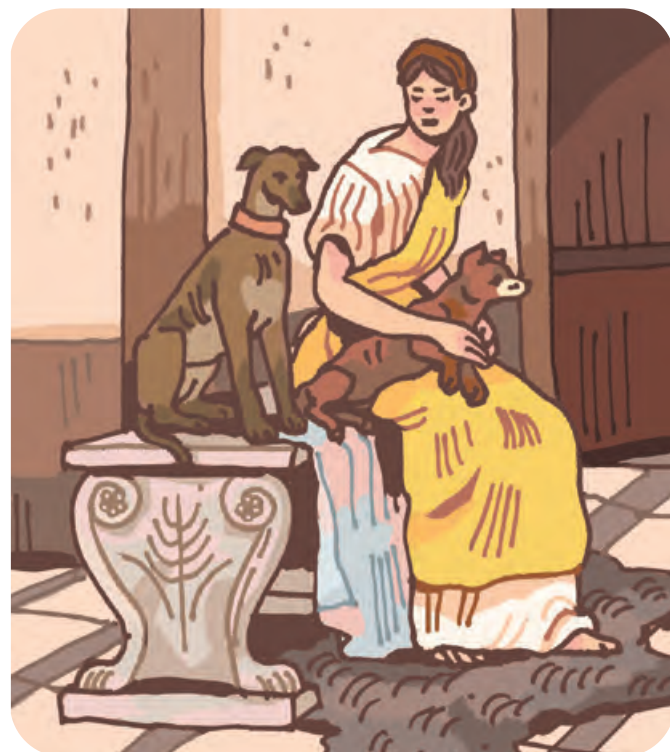
Pierwsze udomowione psy pochodzące ze wschodniej Azji dotarły na wyspy Oceanii i kontynent australijski około 3,5 tys. lat temu. Aborygeni, którzy przybyli do Australii między 40 a 50 tys. lat temu, mieli niewiele wspólnego z psowatymi, dlatego też z czasem stały się one dzikie na nowo. Tak powstały dzisiejsze dingo. Wygląd i zachowanie dingo jest czymś pomiędzy wilkiem a psem. Zwierzęta te mają większe kły niż psy, ale mniejsze niż wilki. Ich ogony w przeciwieństwie do wilków są zakręcone, kolory przypominają bardziej te psie. Tak jak wilki, tworzą stada, w których rozmnaża się tylko dominująca para. Możliwość reprodukcji przez cały rok zamieniła się w sezonową. Również taktyki w polowaniu są takie same, jakie można zaobserwować u wilków, likaonów i hien.

OBROŃCY RZYMU

Psy zostały przyjęte pod ludzkie dachy około 8 tys. lat temu. Z tego okresu można znaleźć najwięcej dowodów na wspólne pochówki. W starożytnym Rzymie psy uważane były za najlepszą ochronę przed duchami lub demonami. Rzymianie w pełni wykorzystywali towarzystwo psa w każdym aspekcie swojego życia, opiekowali się nimi jak członkami rodziny. W tamtym czasie i obszarze ludzie przyozdabiali swoich podopiecznych przy

pomocy obroży. Przybierały one wiele form, od prostych skórzanych pasków do grubych, żelaznych kolczatek noszonych przez psy – molosy na wojnie. Popularne były również kolorowe obroże noszone przez psy wyścigowe, jak i zrobione ze złota, dla podkreślenia statusu właściciela.

MERDAJĄCY SYGNAŁ

Machanie ogonem u psa, kojarzone jest z pozytywną reakcją. Nie jest to tylko cecha zana u psów, ale wywodzi się od ich przodków. Wilki machają ogonem, kiedy witają się ze członkami watahy, w przypadku psów ogon może sygnalizować również inne komunikaty. Kierunek machania ogonem w psich relacjach ma znaczenie. Można zauważyć, że pies merdający ogonem po prawej stronie jest spokojny i zrelaksowany. Za to machający po lewej stronie, jest bardziej spięty i zaniepokojony.

MOCNE ZAPACHY

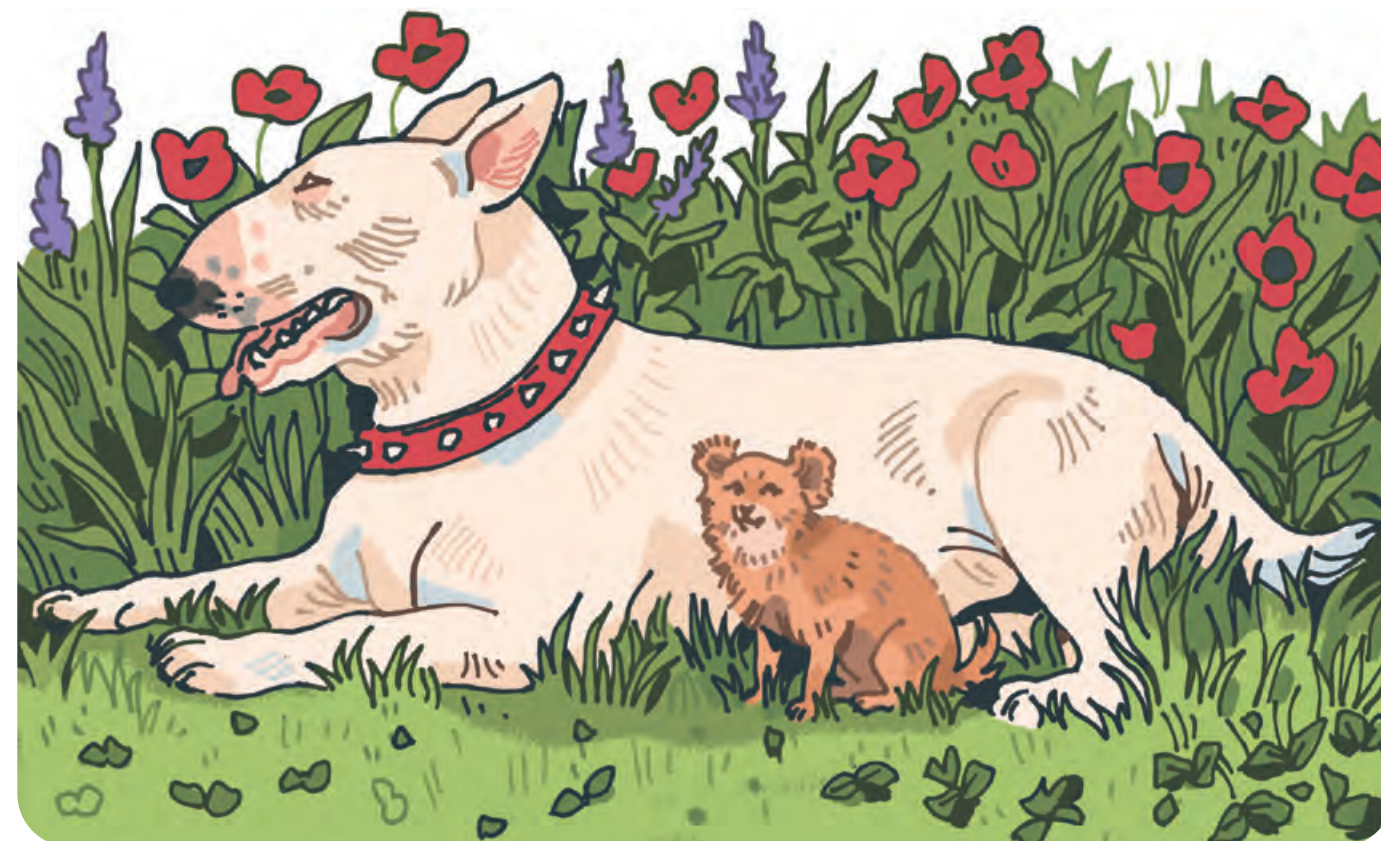
Psy przyciągają intensywne zapachy, które dla człowieka niekoniecznie są przyjemne. W trakcie spotkania między burkami dochodzi do wymiany informacji poprzez wąchanie okolic odbytu. W tym miejscu u psa znajdują się gruczoły, które produkują śmierdzącą wydzielinę będącą podstawą

do komunikacji. Tam właśnie jest najwięcej wskazówek dla zwierzęcia o tym, co w danym momencie odczuwa druga strona. Psie kupy i mocz zawierają wiele istotnych komunikatów dla innych przedstawicieli gatunku. Zapach każdego psa jest indywidualny tak jak jego charakter. Dlatego tak ważne jest dla nich, aby taką woń jak najlepiej zapamiętać.

KOCHAJĄCY PIT BULL

Rasy psów, chociaż z góry mogą nasuwać nam skojarzenia z konkretnym zachowaniem, nie są jego wyznacznikiem. Kochający i łagodny labrador oraz agresywny i zادیorny pit bull to jedne z przyjmowanych zestawień. Badania dowiodły jednak, że wpływ na charakter psa ma przede wszystkim środowisko, w którym przebywa, a nie jego pochodzenie. Geny odpowiadają w głównej mierze za wygląd zwierzęcia – jego manierę i charakter nie jest znacząco kształtowane przez ten czynnik. Nie można więc, na podstawie rasy, czyli rodowodu szczeniaka, przewidzieć jego zachowania w dorosłości.

PEKIŃCZYK

Pekińczyk jest pierwszą rasą utworzoną przez człowieka ze względu na wygląd. Historia tego małego psa łączy się z cesarzami chińskimi co najmniej od okresu panowania dynastii Han (206 r p.n.e.-220 r n.e.). Rasa ta była utrzymywana przez buddyjskich mnichów, którzy hodowali pekińczyki tak, aby jak najbardziej przypominały lwa – religijny buddyjski symbol.

BASENJI

Pies basenji jest jedną z najstarszych ras na świecie. Psy te znane były w starożytnym Egipcie, a jego wizerunek można zobaczyć w rzeźbach i malowidłach naściennych pochodzących sprzed 3 tys. lat p.n.e. Rasa dalej była rozwijana i hodowana w centralnej części Afryki. Nazwa „basenji” pochodzi od języków używanych w Kongo i dosłownie oznacza „wioskowego psa”.

NAGI PIES MEKSYKAŃSKI

Nagi pies meksykański pochodzący sprzed czasów Azteków (3,5 tys. lat temu) został wyhodowany w innych celach niż estetyczne. Ten bezwłosy pies służył jako towarzysz, zwierzę ofiarne, a także jako pokarm dla ówczesnych ludzi. Aztekowie wierzyli, że nagie psy potrafią przeprowadzić ludzką duszę do krainy umarłych – Mictlan. Ludzi chowano często razem z psem, który był najpierw składany w ofierze.

OFICJALNY SPIS

W XIX wieku zaczęto zakładać pierwsze organizacje kynologiczne prowadzące rejestr psich rodowodów. Liczba psich ras zaczęła się zwiększać wraz z potrzebami właścicieli. Dane rasy psów mają za zadanie spełniać określone role w zależności od ich wyglądu i umiejętności. Do psów pracujących zaliczamy: rasy psów myśliwskich, stróżujących, pasterskich, ratowniczych oraz zaprzęgowych.

HISTORIA BERNARDYNA

Hospicjum na Wielkiej Przetęczy Świętego Bernarda w Szwajcarii w XVII wieku.

Mnisi prowadzili hospicjum, by zapewnić azyl podróżującym ludziom, którzy potrzebowali pomocy.

Okoliczni mieszkańcy przekazywali psy mnichom, żeby zwiększyć bezpieczeństwo na przetęczy.

Psy były hodowane przez mnichów z hospicjum i chroniły pielgrzymów przed bandytami.

Z czasem odkryto ich inną niezwykłą umiejętność. Bernardyny potrafiły wyciągać ludzi spod lawin.

W 1867 roku poprowadzono dokumentację hodowlaną. A pierwszy wzorzec rasy przyjęto 2 czerwca 1887 roku.

PIES DOMOWY

Rozprzestrzenianie się na świecie

EKSPERYMENT BELJAJEWA

Członkowie komitetu Łysenki zbierali informacje na temat nielegalnych już działań naukowców. Z czasem uczeni zaczęli po prostu ignorować zakazy, a nawet otwarcie umieszczali "genetykę" w nazwach swoich instytutów.

Oto raport z Instytutu w Nowosibirsku.

Nikita Chruszczow, rosyjski premier

Musimy zrobić z tym porządek.

Zatrzymam się w Nowosibirsku jak wrócę ze swojej podróży do Chin i sam zdecyduje o losach Instytutu.

Nowosybirsk

Łysenko nie utrzyma długo swojej pozycji. Uważam, że badania o genetyce powinny być prowadzone.

Chruszczow razem ze swoją córką Radą odwiedzili Instytut Cytologii i Genetyki.

Panie Chruszczow, to, co robimy w naszym Instytucie jest niezwykle ważne! Nasze lisy doprowadzą do wielkich odkryć!

Rada Chruszczow, dziennikarka i biolożka

Ojciec, Instytut musi pozostać otwarty. To miejsce może przynieść nam wiele korzyści w przyszłości.

Hmm.. Zgadza się. Nie możemy jednak wyjechać nic nie robiąc.

Beljajew, zwalniam obecnego dyrektora Instytutu Cytologii i Genetyki i mianuję ciebie na jego stanowisko.

Możesz kontynuować swoje badania.

1959, później w tym roku.

Teraz, kiedy wróciliśmy wreszcie do laboratorium, możemy zająć się naszym projektem.

Psy, których przodkami są wilki, niezwykle różnią się od siebie. Nasze badanie ma za zadanie sprawdzić, jak doszło do tych zmian.

Rozmnażając między sobą najbardziej przyjazne lisy, naukowcy w założeniu naśladowali tysiącletni proces, w wyniku którego powstały psy. Po 18 pokoleniach lisy reagowały na ludzi aktywnie i pozytywnie. Lisy na wybiegach zaczęły podbiegać do swoich opiekunów i domagały się pieszczot i zabawy.

Lisy z Instytutu stały się mniej zestresowane przy ludziach oraz pojawiły się zmiany anatomiczne, kojarzone z udomowionymi zwierzętami, takimi jak: plamy, opadnięte uszy i machanie ogonem.

Kiedy Beljajew zmarł, badania w 1985 r. przejęła Ludmiła Trut.

W celu podtrzymania eksperymentu, w latach 90' zaczęto sprzedawać lisy.

Choć lisy nie są psami, to ich hodowla pozwoliła na lepsze zrozumienie procesu udomowienia.

KOT DOMOWY

Felis catus

KOT DOMOWY
Felis catus

Koty nie były udomowione w taki sam sposób, jak psy, krowy, świny czy kozy. Żyły obok ludzi, ale dopiero niedawno zaczęliśmy wpływać na ich wygląd i zachowanie. Pierwsze koty zostały udomowione wraz z rozwojem rolnictwa na Żyznym Półksiężycu ok. 9 tys. lat p.n.e. (patrz "Rozprzestrzenianie się na świecie" na stronie 26). W tamtym okresie ludzie zaczęli przechowywać ziarno w spichlerzach, co bardzo spodobało się myszy domowej przybyłej z Indii.

Początki udomowienia: 9 tys. lat temu
Miejsce początku udomowienia:
Bliski Wschód, Północna Afryka, Chiny

KOT NUBIJSKI
Felis silvestris lybica

Dla kotów gryzonie stały się dobrym źródłem pożywienia. Wszystkie koty domowe pochodzą od kota nubijskiego (*Felis silvestris lybica*). Szczątki kotów pochodzących sprzed 9 tys. lat wskazują, że na początku miały futro bardziej w paski niż łaty, podobne do żbików. W średniowieczu barwy zaczęły być bardziej zróżnicowane. Oznacza to, że dopiero w tym okresie zaczęto selektywnie dobierać do siebie kolory sierści.

KOT PIERWOTNY

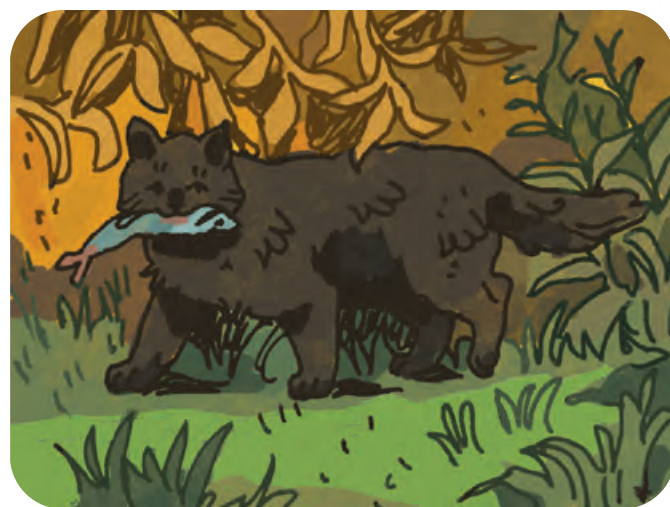
Kot nubijski jest samotnym nocnym łowcą o podobnym wyglądzie do domowych kotów pręgowanych, chociaż ma nieco jaśniejszą, bardziej piaskową sierść. Takie umaszczenie pozwala tym kotom lepiej wtopić się w otoczenie, w jakim żyją. Istnienie kota nubijskiego w naturalnym środowisku jest zagrożone, a ich liczebność wciąż spada. Duża konkurencja o terytorium i pożywienie z kotami domowymi powoduje, że kotów nubijskich jest coraz mniej.

WSPÓLNA HISTORIA

Pierwszym dowodem na bliższy związek kota i człowieka w postaci wspólnego pochówku odnaleziono na Cyprze przez grupę Jeana-Denise Vigne. Grób pochodzi sprzed 9500 lat p.n.e. Obok pochowanego człowieka zakopano również kota, oboje byli zwrócenieni w tę samą stronę. Oznacza to, że koty w tamtym okresie, zaczęły pomieszkiwać razem z ludźmi pod jednym dachem.

KOCI ŻEGLARZE

Koty bardzo szybko rozeszły się po całym świecie. Sukces ten zawdzięczają swoim umiejętnościom łowieckim docenionym przez człowieka. Marynarze zabierali ze sobą na pokład zwierzęta, by chronić zapasy przed szkodnikami. Dzięki temu koty odkrywały nowe miejsca na świecie razem z ludźmi.

DZIKI TEMPERAMENT

W przeciwieństwie do psów, koty nie były selektywnie dobierane ze sobą w celu uzyskania pożądanых cech. Od samego początku koty robiły to, czego chcieli od nich ludzie, czyli w naturalny sposób pozbywały się gryzoni zagrażających plonom. Z tego powodu dzisiejsze kocie rasy zostały wyhodowane raczej ze względu na wygląd (kolor i długość sierści), a nie na ich umiejętności i temperament.

SKUTECZNI MYŚLIWI

W ciągu ostatnich lat koty domowe stały się jednymi z drapieżników, które sięją największe spustoszenie wśród lokalnych gatunków. Badanie przeprowadzone w Wielkiej Brytanii w 1997 r. wykazało, że w ciągu jednej wiosny i lata 1000 kotów zabiło ponad 14 000 ssaków, ptaków, gadów i płazów, w tym niektóre zagrożone gatunki. Dużo lepiej jest trzymać swojego pupila w domu, jest to bezpieczniejsze zarówno dla niego, jak i dla innych, małych zwierząt!

KOCIE WIĘZI

Koty, chociaż mogłoby się wydawać inaczej, to zwierzęta towarzyskie, które w dziczych warunkach żyją w grupach składających się głównie z matek i ich miotów. Niezależność kota, którą wielu postrzega jako zaletę, inni postrzegają jako egoizm i powściągliwość. Koty jednak dużo bardziej wolą spędzać czas z ludźmi, którzy pragną ich uwagi. Ze względu na ich różnorodne osobowości, sposób, w jaki reagują na uwagę ze strony człowieka, jest zawsze różny. Każdy kot ma własny charakter i przyzwyczajenia, co sprawia, że są dobrym towarzystwem.

MIÓD DLA USZU

Miauczenie, mruczenie i ugniatanie łapami to cechy młodego kociaka przejęte przez dorosłe udomowione koty. Cechy te zostały wykształcone wraz z adaptacją do życia z człowiekiem. Dorosłe koty rzadko miauczą między sobą, a ich wokalne sygnały głównie skierowane są do ludzi. Są nawet dowody na to, że koty dostosowują częstotliwość swojego głosu tak, aby była bardziej słyszalna dla ludzkiego ucha.

Puma płowa

JAK MRUCZĄ KOTY?

Duże koty takie jak lwy, tygrysy czy jaguary ryczą, ale nie potrafią mruczeć. Pумы i mniejsze koty takie jak rysie, oceloty, koty domowe i żbiki mruczą, ale nie potrafią ryczeć. Jedną z teorii głosi, jakoby mruczenie u kotów było możliwe dzięki małym, delikatnym kościom znajdującym się u bazy języka, tzw. kościom gnykowym. Kości gnykowe, wibrując w krtań zwierzęcia podczas wdychania i wydychania powietrza, wydają charakterystyczny, niski dla naszych uszu dźwięk.

EGIPSKIE PANOWANIE

Egipcjanie dostrzegali w kotach pierwiastek boski. Według nich koty, były boskim odzwierciedleniem, i przynosiły szczęście na ich domostwa.

Koty były wcieleniem bogini Bastet. W mitologii egipskiej jest ona boginią miłości i płodności. Sprawuje opiekuńczą rolę.

Koty zajmowały ważne miejsce w życiu codziennym starożytnych Egipcjan.

Odstraszały niebezpieczne węże i skorpiony, a w zamian mogły skryć się w chłodnych domostwach.

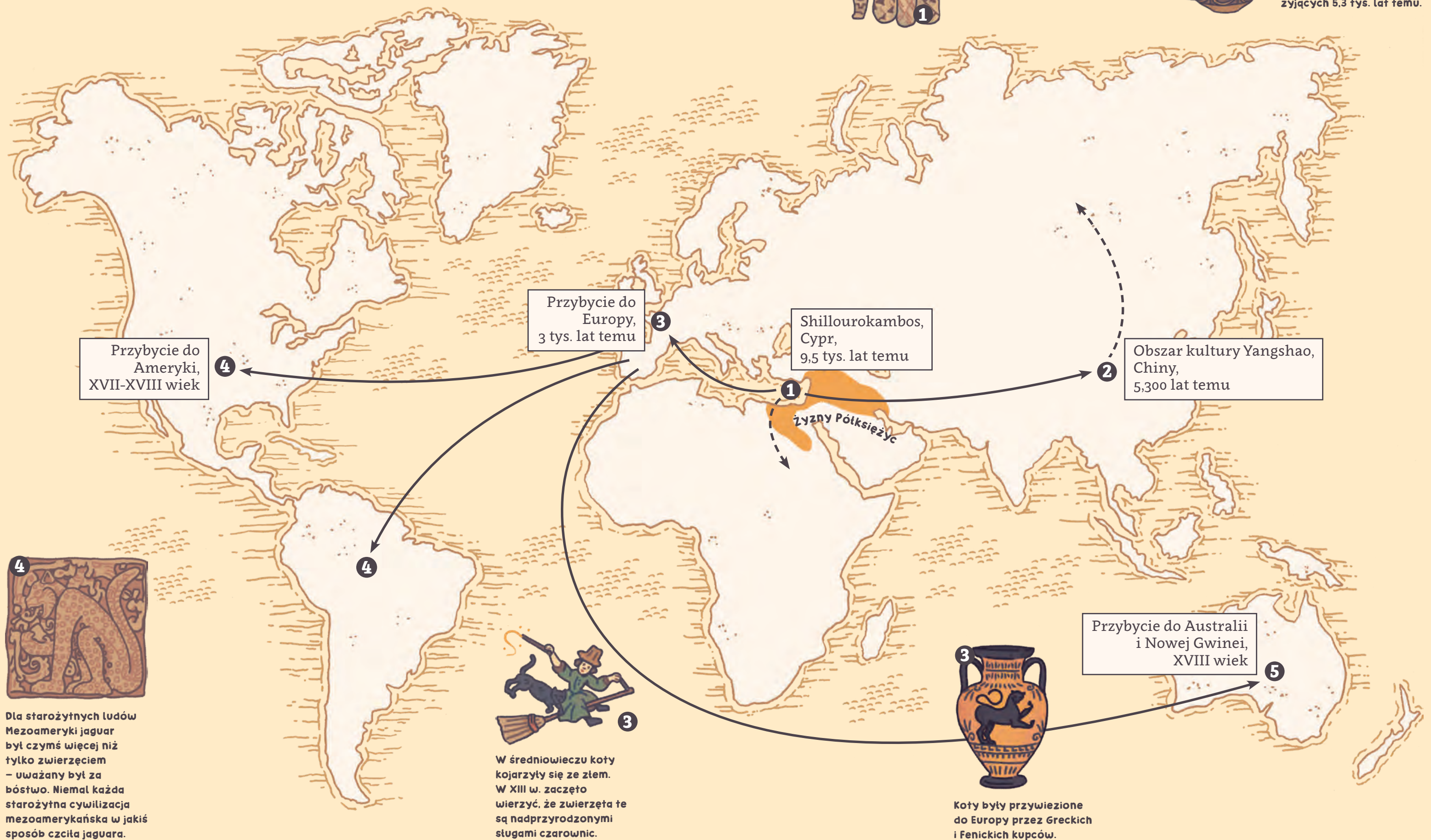
Podobnie tak jak ludzie, koty były mumifikowane, aby zmarli mieli towarzystwo po śmierci.

Egipcjanie wierzyli, że bogowie mogli przybierać formy zwierząt, a szczególnie kotów, dlatego krzywdzenie ich było srogo karane.

KOT DOMOWY

Rozprzestrzenianie się na świecie

KURA DOMOWA

Gallus gallus domesticus

Początki udomowienia: 8 tys. lat temu
Miejsce początku udomowienia:
Indie, Chiny

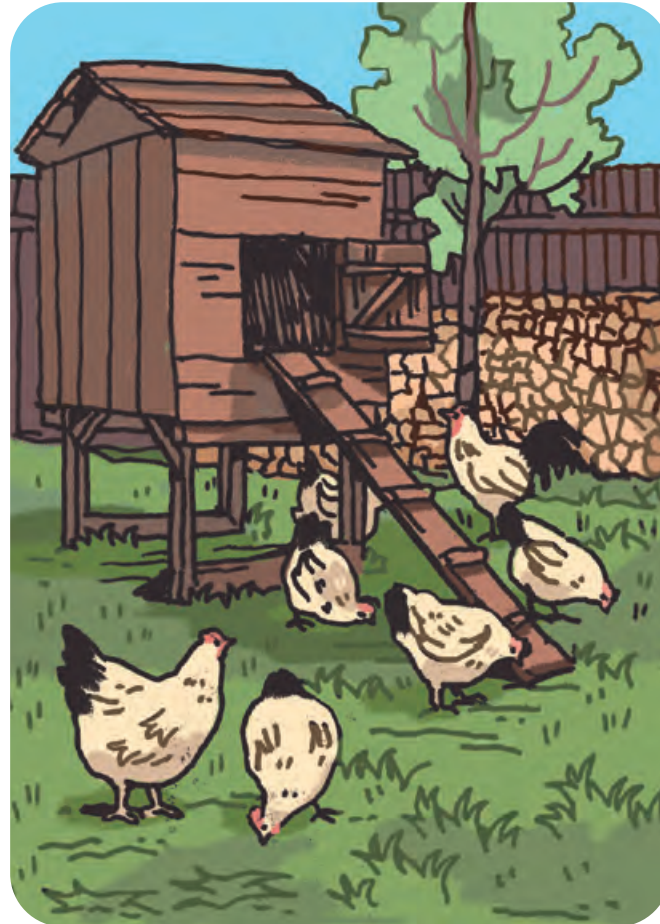
Udomowienie kury domowej zaszło ok. 8 tys. lat temu, kiedy zaczęto łączyć ze sobą kura bankiwa z kurem szarym, kurem zielonym oraz kurem cejlońskim. Kur bankiwa jest niesamowicie płochliwy i nie przypomina dzisiejszych ras kur widzianych na podwórku. Spędza większość czasu, ukrywając się wśród drzew, zjadając owady i wszelkie nasiona, które tylko może znaleźć.

POCHODZENIE

Choć nie jest znane konkretne miejsce udomowienia tych ptaków, to najwcześniejsze dowody posiadania kur odnaleziono w północnych Chinach 5400 p.n.e. Pierwsze oznaki hodowli kur podobnych bardziej do dzisiejszych ptaków pochodzą z 3600 p.n.e. Z czasem zaczęły pojawiać się w dolinie Indusu, na bliskim Wschodzie, a następnie w Europie i Afryce (patrz „Rozprzestrzenianie się na świecie” na stronie 34).

KURA DOMOWA
Gallus gallus domesticus

KUR BANKIWA
Gallus gallus

UPIERZENI BOKSERZY

Według niektórych archeologów początkowo kury służyły ludziom bardziej jako rozrywka w walkach kogutów, a nie jako pokarm. Koguty pojedynkują się ze sobą w celu ustalenia hierarchii w grupie. W przypadku kiedy w kurniku znajdują się dwa koguty, walki między nimi są nieuniknione.

W stadzie ptaków takich jak kury istnieje porządek dziobania. Jest to zjawisko, polegające na tym, że ptaki walczą o swoje miejsce w społeczności. Kura, która jest dziobana najczęściej, znajduje się na samym dole drabiny społecznej. Osobniki znajdujące się wyżej w hierarchii mają pierwszeństwo w dostępie do pokarmu i miejsc lęgowych.

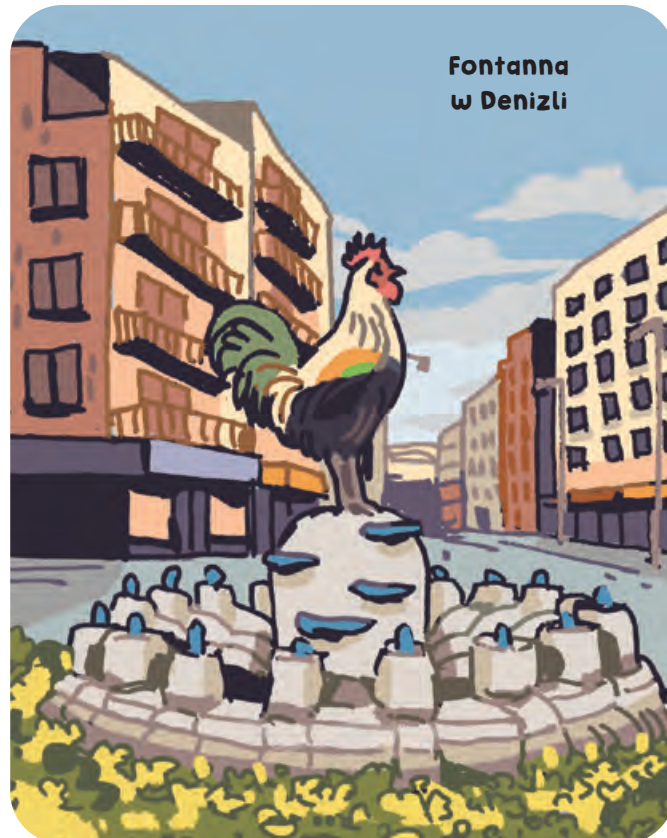
KUR SZARY
Gallus sonneratii

KUR ZIELONY
Gallus varius

KUR CEJLOŃSKI
Gallus lafayetii

SIŁA GŁOSU

Nie ma dokładnego wytłumaczenia, dlaczego koguty pieją, jednak jest to związane z ich rytmem dobowym. W starożytnej Persji kogut znany był jako Zwiastun Wschodu Słońca. Pianie koguta uważane było przez Rzymian za coś o charakterze wróżebnym, z tego powodu były też zabierane na pola bitwy jako talizmany przynoszące szczęście.

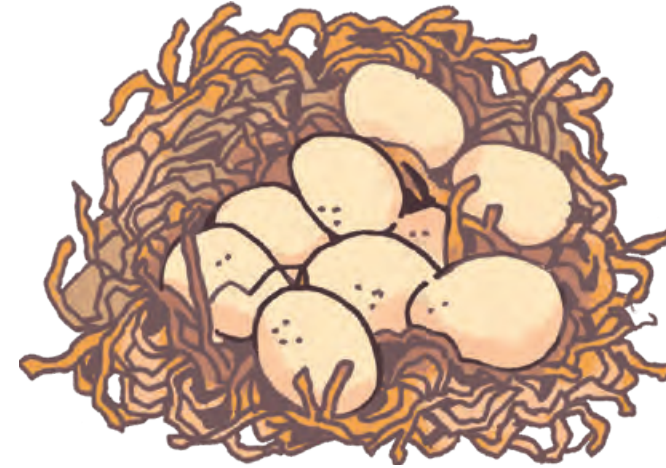

W dzisiejszych czasach w Turcji selekcjonuje się ptaki ze względu na długość piania. Organizuje się tam konkursy, gdzie wytresowane koguty są w stanie pisać nawet do 30 sekund. Kurczak denizli jest przykładem takiej rasy i stanowi symbol miasta Denizli w Turcji. Według niektórych teorii rasa pochodzi od kogutów berat, które zostały sprowadzone do Stambułu w okresie Imperium Osmańskiego z Albanii. Następnie ściągnięto je do Denizli, gdzie krzyżowano je z lokalnymi ptakami, w wyniku czego powstały pierwsze okazy koguta tej rasy.

KURA NIOSKA

Kury mogą składać jajka bez udziału koguta. W związku z tym, jaja złożone przez nioskę bez partnera są niezapłodnione, co oznacza, że nie wykluje się z nich pisklę. Ta cecha została maksymalnie wykorzystana przez ludzi. Kury hodowane dla jajek w chowie klatkowym mają ograniczoną powierzchnię i swobodę ruchu.

Nioski żyją przez 2 lata w wielkich halach bez dostępu do światła słonecznego. Po tym czasie, kiedy zaczynają coraz rzadziej składać jaja, są zabijane i wymieniane na kolejne ptaki. Jest to bardzo okrutny proces, któremu coraz więcej ludzi się sprzeciwia, poprzez wybieranie jajek pochodzących z ferm ekologicznych.

PTASI MÓZDZEK

Kury przez wiele osób uważane są raczej za niezbyt sprytne ptaki. Rzeczywistość natomiast jest zupełnie inna. Kury są niezwykle komunikatywne w swoich społecznościach, posługują się co najmniej 25 różnymi dźwiękami w celu wyrażania emocji, porozumiewania się ze swoimi młodymi czy ostrzegania przed niebezpieczeństwem. Kury mogą się wzajemnie oszukiwać, a także obserwować i uczyć się od siebie nawzajem. Kurze mamy gładzą do swoich piskląt jeszcze zanim te wyklują się z jajek. Pisklęta popiskują do mamy w odpowiedzi, jak i do rodzeństwa w pobliskich jajkach w celu zsynchronizowania czasu wykucia się. Ptasi mózdzek wcale nie jest taki głupi, jak mówią!

DZISIEJSZA HODOWLA

Kura przeznaczona na mięso, nazywana brojlerem, żyje tylko 6 tygodni na fermie przemysłowej, w przeciwieństwie do jej przodków, kurów bankiwa, które mogą dożyć nawet 14 lat. Tempo wzrostu brojlerów jest prawie trzykrotnie wyższe niż w przypadku ptaków z gatunku kur bankiwa. Oznacza to, że ptaki te niezwykle szybko przybierają na wadze, co prowadzi do wielu kontuzji oraz obciążenia organów takich

Chyba jeszcze chwilę poleżę.

jak serce czy płuca. Często też kurczęta nie są w stanie utrzymać własnego ciężaru, ponieważ proces kształtowania się nóg nie nadąża za tak szybkim przyrostem wagi. Los brojlerów jest bardzo tragiczny, a spożycie drobiu przez ludzi ciągle wzrasta. Hodowcy, starając się zaoszczędzić jak najwięcej pieniędzy, zaniedbują dobrostan tych zwierząt.

KURZA GORĄCZKA

W połowie XIX w. w Stanach Zjednoczonych istniało zjawisko znane jako „kurza gorączka”.

Ludzie chcieli hodować jak najbardziej „unikatowe” kury i wielu ogarnęła obsesja posiadania najlepszych kurczaków na świecie.

Królowa Wiktoria prowadziła menażerię, w której trzymała zwierzęta przywiezione przez brytyjskich odkrywców z innych zakątków świata.

Królową jako pierwszą ogarnęła gorączka po tym, jak otrzymała w prezencie 7 kurcząt z Dalekiego Wschodu.

Kury nazywane kochinem chińskim niezwykle różniły się od lokalnych ras i ani królowa, ani jej poddani wcześniej nie widzieli takich ptaków.

Kiedy tylko kurczaki znosiły jajka, królowa wysłała je do swoich krewnych w całej Europie. Tym sposobem zainspirowała wielu ludzi swoją pasją do hodowli.

KURA DOMOWA

Rozprzestrzenianie się na świecie

3 Egipcjanie w hodowli kurczaków używali inkubatorów do wylęgania jaj. Były to pierwsze takie urządzenia, które naraz mogły pomieścić tysiące jajek.

1 Stanowisko Cishan, którego historia sięga 10 000 lat, zostało po raz pierwszy odkryte w latach 70. XX wieku.

4 Przybycie do Europy, 800 lat p.n.e.

2 Pakistan, Mohenjo-Daro, 2000 lat p.n.e.

1 Wykopiska Cishan, Północne Chiny, 5400 lat p.n.e.

3 Wschodnie wybrzeże Morza Śródziemnego, 2500 lat p.n.e.

5 Polinezja, między 1000 a 1300 r.

7 Przybycie do Australii i Nowej Gwinei, 1788 r.

6 El-Arenal, Chile, XVI wiek

2 Kury do Mohenjo-Daro trafiły dzięki indyjskim kupcom. Na terenach Indii zakazane było spożywanie i zabijanie zwierząt. Lokalni kupcy chcieli zarobić na ptakach, sprzedając je ludziom spoza ich kultury, których zakaz nie dotyczył.

6 Kury zostały przywiezione do Ameryki Południowej przez żeglarzy z Polinezji około 100 lat wcześniej niż pierwsi odkrywcy z Europy.

7 Kury zostały przywiezione do Australii przez James'a Cooka. Ptaki służyły jako pokarm na pokładzie.

BYDŁO DOMOWE

Bos taurus taurus

Początki udomowienia:
10 tys. lat temu i 8 tys. lat temu,
Miejsce początku udomowienia:
Turcja, Indie

BYDŁO DOMOWE
Bos taurus taurus

Krowa domowa pochodzi od turów leśnych, największych zwierząt, jakie udało się człowiekowi udomowić. 18 tys. lat temu ludzie zaczęli przedstawiać tura na ścianach jaskiń. Ostatnią ostoją tych zwierząt była Puszcza Jaktorowska na Mazowszu. Od początku XV wieku ziemia ta chroniona była na mocy traktatów książęcych, jednak to nie powstrzymało śmierci ostatniej turzycy w 1627 roku.

TUR LEŚNY
Bos primigenius

PIERWSZE DOWODY

Pierwsze przedstawienia udomowionego bydła można odnaleźć w Çatalhöyük w Turcji jest to największe znane bliskowschodnie stanowisko neolitu (patrz „Rozprzestrzenianie się na świecie” na stronie 44). Artefakty te datowane są na ok. 9400-8000 lat p.n.e. Pierwsze udomowione bydło miało długie rogi, podobnie jak tury. Wygląd o takiej charakterystyce nadal mają rasy brytyjskie, afrykańskie, francuskie i śródziemnomorskie. Około 3 tys. lat. p.n.e. w Mezopotamii pojawiły się rasy krów z krótkimi rogami.

GAJAŁ UDOMOWIONY
Bos frontalis

GAUR INDYJSKI
Bos gaurus

DRUGA ŚCIEŻKA

Osobny proces udomowienia bydła był przeprowadzony w południowo-wschodniej Azji. Gaur indyjski to wół zamieszkujący tropikalne lasy, głównie w Indiach. 8 tys. lat temu udomowiono Gajala, oswojonego kuzyna Gaura. Gajal nie jest w stu procentach formą udomowioną dzikiego wołu. Posiada on domieszkę krwi lokalnego bydła zebu.

ZEBU
Bos taurus indicus

ŚWIĘTA KROWA

W kulturze Indyjskiej krowa ukazywana jest jako przedstawicielka boskości. Bydło w tym obszarze od wieków traktowane są z dużym szacunkiem. Jest to związane z Hinduizmem, w którym różne bóstwa powiązane są krowami, między innymi Shiva, którego wierzchowcem jest byk Nandi.

Obecnie widok krów na indyjskich ulicach jest standardem. W dużych miastach takich jak Mumbai czy Dehli chodzą po chodnikach, leżą na ulicach i kryją się w cieniu budynków. Konstytucja w Indiach również zawiera zapisy, które zobowiązują władze do ochrony tych zwierząt. Zakazane jest ich zabijanie, a stare i schorowane krowy utrzymywane są przez ludzi do ich naturalnej śmierci.

WALKI BYKÓW

Minojski fresk odkryty w pałacu w Knossos z XVI w. p.n.e. przedstawia byka i atletę przeskakującego przez jego plecy. Skoki przez byka były formą religijnego rytuału na cześć Minotaura. Byki w mitologii kretańskiej zajmowały szczególne miejsce i symbolizowały siłę i płodność. W dzisiejszych czasach rytuały te przybrały bardziej krwawą postać. W krajach hiszpańskojęzycznych szczególnie popularna jest corrida, tradycyjna walka z bykiem.

Widowisko pochodzące z Hiszpanii polega na prowokowaniu zwierzęcia do ataków za pomocą płacht i wbijaniu włóczni w garb na karku. W tym czasie matador unika nacierających rogów. Kiedy zwierzę jest już wyczerpane, człowiek zadaje ostateczny cios szpadą, aby zabić byka. Spór o to widowisko trwa od dziesięcioleci. Dla jednych stanowi sztukę i narodowy skarb, dla innych niesprawiedliwość i niepotrzebne zadawanie cierpienia.

ŁAGODNA JAK KROWA

Krowy są bardzo emocjonalne i inteligentne, o wyrażnie różnych osobowościach. Niektóre z nich są przyjazne i delikatne, podczas gdy inne są nieustępliwe i przebiegłe. Chociaż krowy mają również silne więzi macierzyńskie i są uważnymi i opiekuńczymi rodzicami, 97 procent cieląt urodzonych na farmach mlecznych jest odbieranych matkom w ciągu pierwszych 24 godzin ich życia.

Cielę zabrane jest od krowy, aby można było wykorzystać mleko matki do spożycia dla ludzi. Kiedy dziecko oddzielone jest od matki, w zwierzętach widać znaczny wzrost stresu, co przede wszystkim widoczne jest w oczach, które są szeroko otwarte, oraz w tym, jak tracą apetyt.

LEGENDA MAGICZNEJ KROWY

TEMPLE GRANDIN

Temple Grandin, urodzona w 1947 r. jest profesorką zootechniki na Uniwersytecie w Kolorado.

Kiedy byłam młoda, byłam uważana za dziwną, dokuczano mi i zastraszano w liceum.

Jest osobą w spektrum autyzmu, która myśli obrazami, a nie słowami. Według niej sposób myślenia zbliża ją do tego jak postrzegają zwierzęta.

Fotograficzna pamięć i sposób myślenia pozwala na bardzo drobiazgową analizę moich projektów.

Spektrum autyzmu oznacza dużą różnorodność funkcjonowania osób autystycznych. Każda osoba w spektrum ma nieco inny zestaw cech.

Nagle głośne dźwięki ranią moje uszy jak wiertło dentystyczne uderzające w nerw.

Zaczęła mówić dopiero w wieku 3 lat. Jej zmysły są nadwrażliwe na głośny hałas i dotyk. Temple ma problem z poczuciem rytmu i rozmową w głośnym otoczeniu.

Odkąd miała 15 lat, dużo czasu spędzała z bydłem na ranczu w Arizonie, co stało się jej głównym zainteresowaniem i inspiracją dla przyszłej kariery.

Te zwierzęta potrzebują tutaj więcej miejsca!

Badaczka w latach 60. zaczęła analizować zachowanie krów przeznaczonych na mięso.

Hee? Co?

Krowa nie pójdzie dalej, jeżeli będziecie je krzywdzić. One się boją! Musicie przestać używać bata.

Temple, widząc w jaki sposób krowy były zabijane w rzeźniach, postanowiła stworzyć system zadający zwierzętom mniej cierpienia przed śmiercią.

Zdejmijcie stąd tę flagę, bo inaczej nigdzie się nie ruszą! Krowy nie lubią tego dźwięku.

Miedzy innymi zauważyła, że krowy nie lubią rozproszeń, a usunięcie ich z pomieszczeń dla bydła jest naprawdę ważne.

Krowy nie chcą tędy przechodzić, ponieważ jest tu za dużo żółtego!

Sama Temple przechodziła przez korytarze w rzeźniach na czworakach, tak by patrzeć z punktu widzenia krowy.

Bydło spokojniej porusza się po zaokrąglonych wybiegach, bo instynktownie chce wrócić tam skąd przyszło.

Zwężenie prowadzi pojedynczo zwierzęta do poskromu, urządzenia w którym, krowa kończy swoją podróż.

Projektując pochylnie i alejki w rzeźniach, które szanują wrażliwość krów, Grandin stworzyła system poprawiający dobrostan zwierząt, zmniejszając ich poziom stresu.

Mój autyzm pozwolił mi na zrozumienie wielu zjawisk, których inni ludzie zwykle nie zauważają.

Dzisiaj Temple, oprócz wykładania na uniwersytecie, doradza w zakresie dobrostanu zwierząt i projektowaniu urządzeń do hodowli zwierząt gospodarskich.

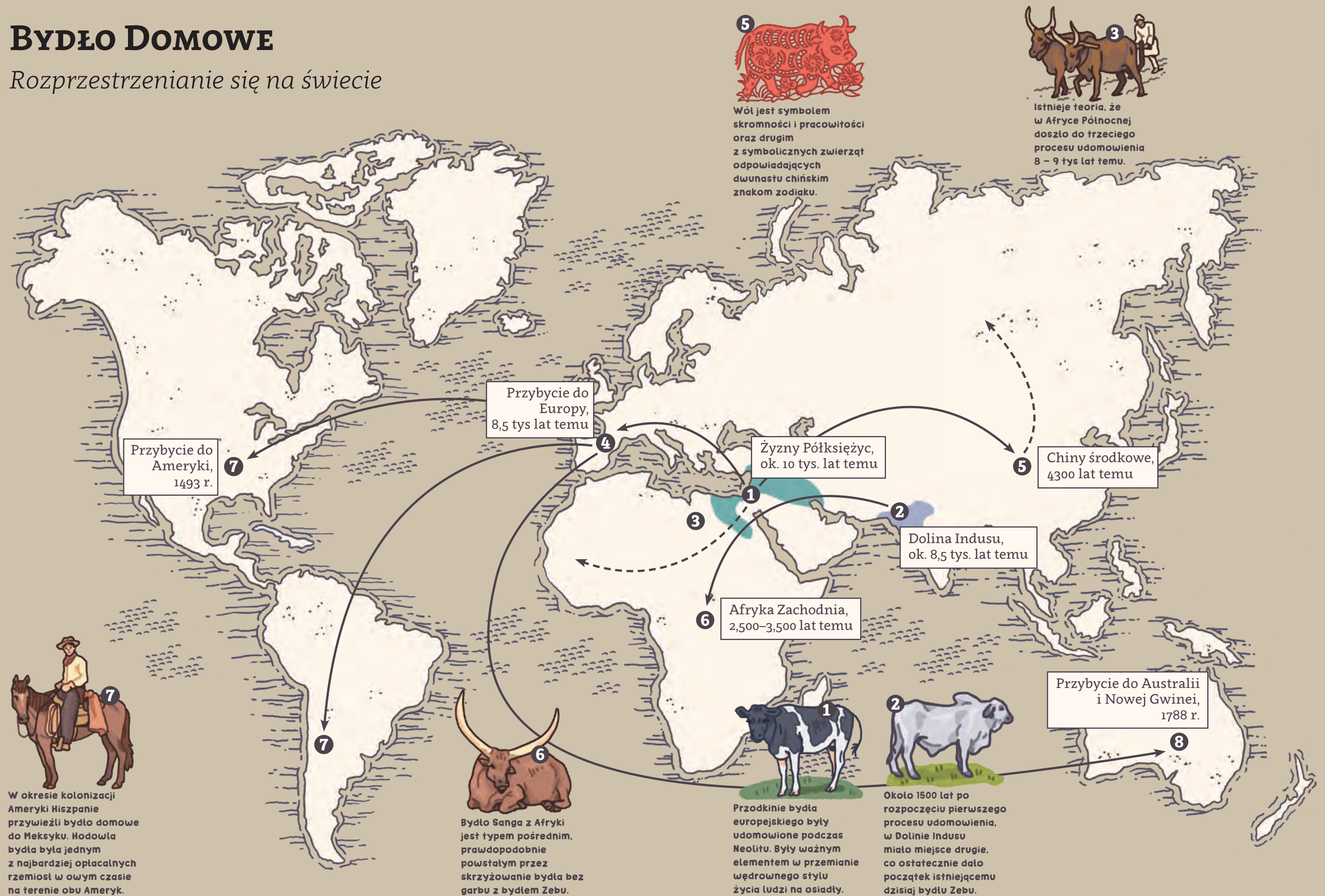

Gdybym miała wybór, nie zmieniałabym tego, w jaki sposób myślę za cokolwiek w świecie.

Temple opublikowała ponad 300 prac naukowych, a projekt rzeźni stworzony przez badaczkę stosowany jest w większości placówek w Stanach Zjednoczonych.

BYDŁO DOMOWE

Rozprzestrzenianie się na świecie

GOŁĄB DOMOWY

Columba livia domestica

Początki udomowienia: ok. 10 tys. lat temu
Miejsce początku udomowienia:
Mezopotamia, Egipt

GOŁĄB DOMOWY
Columba livia domestica

Gołębie domowe powstały z jednego gatunku, gołębia skalnego (*Columba livia*). W Mezopotamii gołębie były bardzo związane z siedliskami ludzkimi, w których miały nieograniczony dostęp do ziarna na polach uprawnych. Ludzie również korzystali z ich obecności, spożywając gołębie mięso, które było jednym z głównych źródeł białka zwierzęcego dostępnego w tamtym czasie na terenie Bliskiego Wschodu.

GOŁĄB SKALNY
Columba livia

PTAK – LISTONOSZ

Figurki, mozaiki i monety z obszaru Mezopotamii przedstawiały udomowionego gołębia od co najmniej 4500 lat p.n.e. Jego rola kuriera ma długą historię. Persowie i Egipcjanie jako pierwsi zaczęli wykorzystywać gołębie do przekazywania wiadomości ok. 3 tys. lat temu.

Ptaki te są niezwykle dobre w zapamiętywaniu drogi do zamieszkiwanych przez siebie miejsc. Znajdą kierunek nawet jeśli zostaną przetransportowane bardzo daleko. Najdłuższa trasa jaką przebył do tej pory gołąb wynosi aż 1,800 km! Podczas I Wojny Światowej gołębie były trzymane w specjalnych koszach. Plecione kosze, dostępne w wielu rozmiarach i kształtach, zaprojektowano w taki sposób, żeby jak najłatwiej można było je przenosić z miejsca na miejsce.

PIERWSZE GOŁĘBNIKI

Warron, uczoney żyjący w starożytnym Rzymie opisał szczegółowo gołębniki mieszczące po kilka tysięcy ptaków. Zasady budowy starożytnych gołębników były podobne do budowanych obecnie. Gołębniki były bardzo popularne w starożytnym Rzymie i dzięki Rzymianom gołąb rozprzestrzenił się na całą Europę.

BLISCY SĄSIEDZI

Gołębie, które widzimy w miastach również wywodzą się od gołębia skalnego. Ich populacja składa się z ptaków, które zbiegły z hodowli i zamieszkały w pobliżu ludzkich siedlisk. Różnice między dzikimi i udomowionymi ptakami są nieznaczne: dzicy kuzyni mają zazwyczaj jaśniejsze pióra i widoczne dwa czarne pasy na skrzydłach.

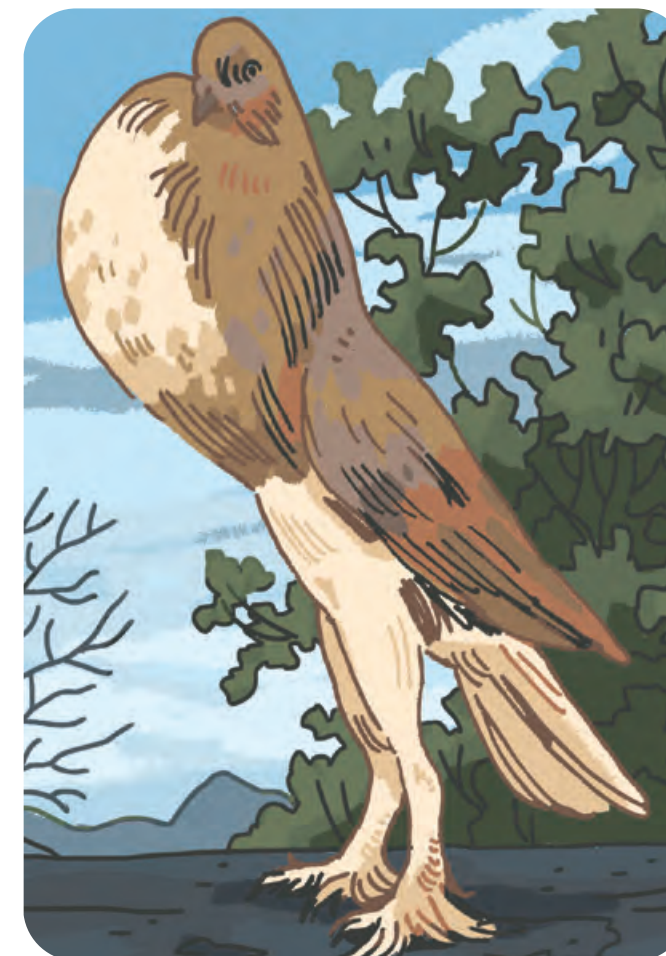

Gołębie skalne w naturze występują przede wszystkim na wybrzeżach Morza Śródziemnomorskiego i Czarnego, gdzie mieszkają pośród skał (patrz „Rozprzestrzenianie się na świecie” na stronie 52). Budynki w miastach przypominają gołębiom skaliste zbocza, do których się przystosowały. Z tego powodu tak chętnie przeniosły się do dużych miast.

ROZMAITY WYGLĄD

Gołębie bardzo łatwo przystosowują się do panujących warunków. Dzięki ich umiejętności dopasowywania się do otoczenia, występują na wszystkich kontynentach. Obecnie ludzie rozmnażają je w celach estetycznych, na mięso oraz do wystawiania w gołębich zawodach.

Selektywne rozmnażanie gołębi skalnych doprowadziło do utworzenia ponad 300 ras gołębi udomowionych. Na ulicach również widać efekt tej hodowli. Często dochodzi do mieszania się gołębi miejskich z gołębiami hodowlanymi, dlatego ptaki, które obserwujemy wokół nas, mogą bardzo różnić się od siebie.

ODWAŻNY CHER AMI

2 października 1918, Francja

Charles Whittlesey

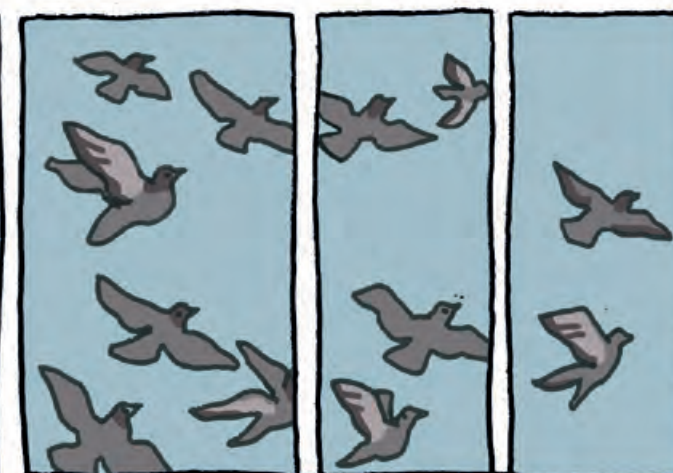
Oddział Amerykanów kontynuował atak, wdzierając się coraz głębiej na niemieckie terytorium, przez co w końcu został całkowicie odcięty od swojego wojska.

Batalion był w pułapce, własna armia wysyłała pociski w ich stronę, nie wiedząc, że w lesie znajduje się zagubiony oddział.

„Wiele rannych. Nie możemy się wydostać”.

Wiele ptaków było wysyłanych do dowództwa, jednak żaden nie dotarł na miejsce. Niemieccy żołnierze skutecznie powstrzymywali gołębie.

„Nasza własna artyleria prowadzi ogień wprost na naszą pozycję. Na litość boską, przestańcie”.

40 km dalej

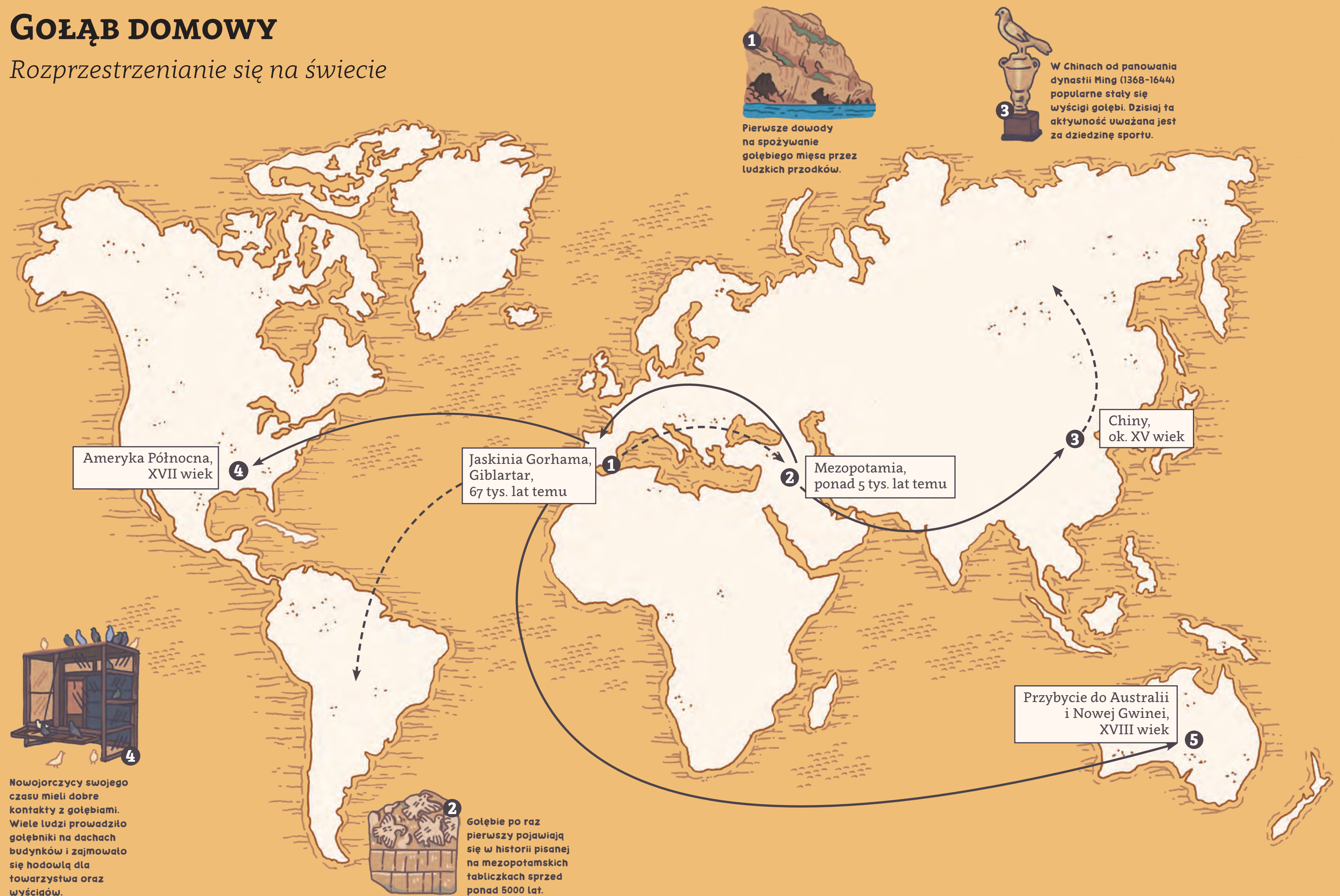
W końcu gołąb nazywany Cher Ami, czyli po francusku „Drogi Przyjaciel”, przekazał wiadomość dowództwu, które zatrzymało atak.

Kiedy ptak wznosił się do lotu, Niemcy postrzelili go w pierś i nogę. To jednak nie powstrzymało gołębia. Cher Ami został okrzyknięty bohaterem.

GOŁĄB DOMOWY

Rozprzestrzenianie się na świecie

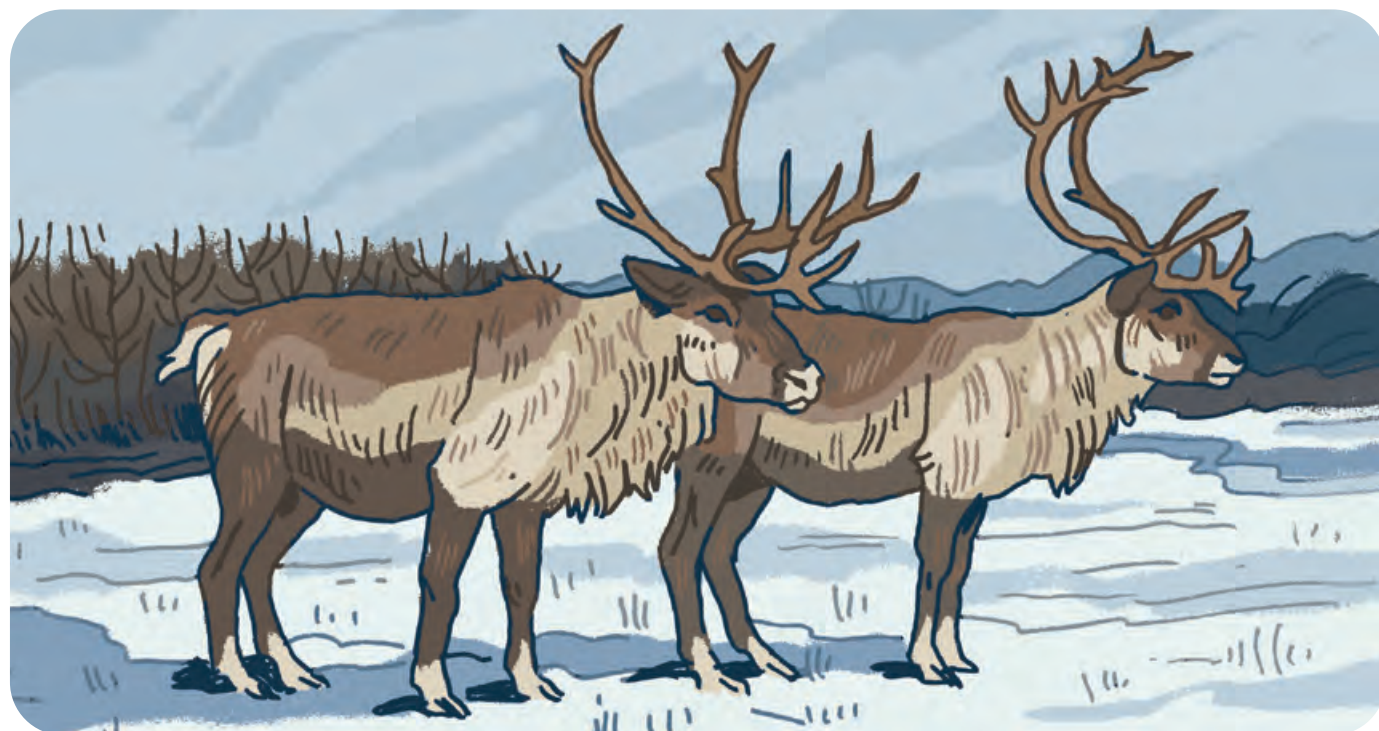
RENIFER

Rangifer tarandus

Pomimo wielu badań, dużo szczegółów dotyczących udomowienia reniferów i wczesnych form ich chowu pozostaje niejasnych. Również czas rozpoczęcia hodowli nie jest znany, a według niektórych naukowców zwierzęta te nadal nie zostały w pełni udomowione. Robert Losey, antropolog Uniwersytetu Alberty, w 2019 r. znalazł artefakty, które mogą być najwcześniejszym dowodem

Początki udomowienia: 1 tys. – 3 tys. lat temu
Miejsce początku udomowienia:
północna Rosja

na udomowienie renów w Eurazjatyckiej Arktyce. Archeolodzy ustalili, że 2000-letnie artefakty wydobyte z arktycznej tundry to prawdopodobnie kawałki uprzęży używanej do trenowania reniferów do ciągnięcia sań. Oznacza to, że pierwsze renifery były udomowione we wschodniej Rosji między trzema a tysiącem lat temu.

RENIFER TUNDROWY

Rangifer tarandus

DZIKIE USPOSOBIENIE

Na świecie obecnie żyje około 5 milionów reniferów, z których połowa jest udomowiona. Dzisiaj hodowlane zwierzęta nadal łączone są z tymi pochwyconymi z dziczy. I chociaż te hodowane przez człowieka są mniejsze, wcześniej przechodzą okres godowy i mają mniej silną potrzebę migracji niż ich dzicy kuzyni, to wszystkie pochodzą od gatunku renifera tundrowego (*Rangifer tarandus*).

NIEZWYKŁA WIĘŹ

Ludy Saami są mieszkańcami regionu Sápmi (w języku polskim – Laponia) – jest to teren obejmujący północne krańce Norwegii, Finlandii, Szwecji oraz Rosji. Od wieków ta społeczność prowadziła koczowniczy tryb życia, dopóki skandynawscy sąsiedzi nie zmusili jej do osiadłości.

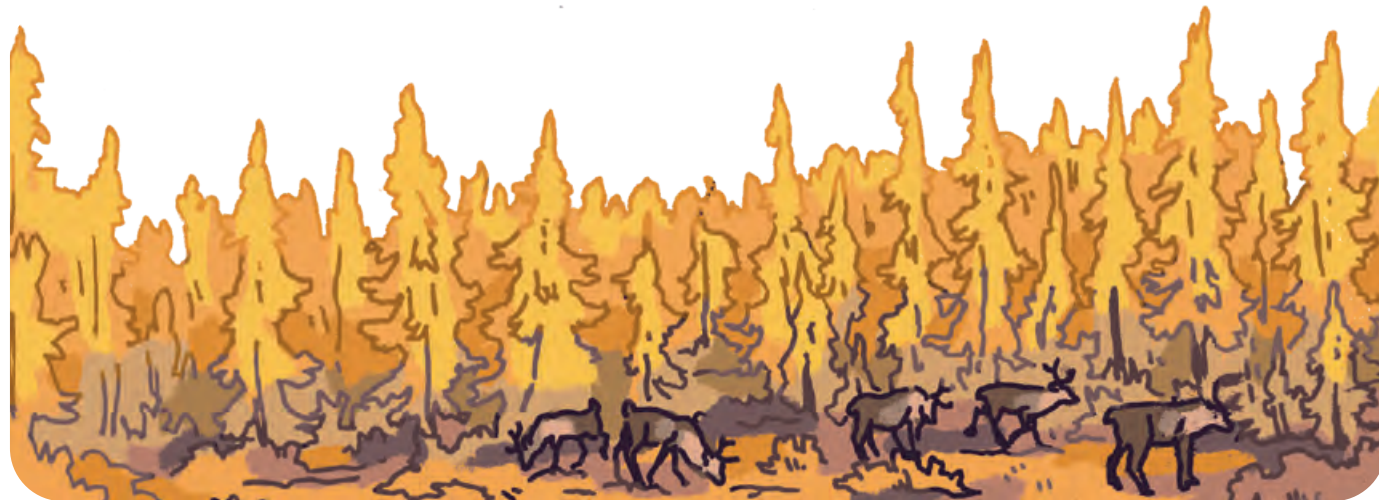
Saamowie, jedyni rdzenni mieszkańcy Europy, mają niezwykłą więź z reniferami. Migracje reniferów decydowały o tym, w którym kierunku przemieszczali się ludzie. Podążali pieszo lub na nartach za stadami zwierząt przez tysiące kilometrów. Renifery zapewniały Saamom wystarczalność, dzięki nim ludzie mieli dostęp do ubrań, pożywienia i przedmiotów codziennego użytku

SUPER WIZJA

Większość ssaków, włączając ludzi, widzi za pomocą światła widzialnego. Jest to zakres kolorów, na które reaguje siatkówka oka organizmu w trakcie patrzenia. Dla nas światło ultrafioletowe jest niewidoczne, jednak nie dla reniferów. Arktyczna wieczna zmarzlina odbija 90 procent promieni słonecznych, niepokryta śniegiem ziemia tylko kilka procent. Renifery przystosowały się do widzenia

w ultrafiolecie, bo bez tej umiejętności nie byłyby w stanie odnajdywać pożywienia ani unikać drapieżników. Chrobotek reniferowy, główne pożywienie reniferów, przybiera w ich oczach czarny kolor. Pozwala im to łatwo zidentyfikować porost pośród białego śniegu. Dzięki tej umiejętności życie reniferów staje się o wiele prostsze.

POROŻE RENIFERA

Renifery od jeleni szlachetnych różni to, że zarówno samce, jak i samice, noszą poroże. U samców jest ono bardziej okazałe. Na jesień poroże samców jest zrzucane, natomiast samice noszą rogi przez całą zimę. Nowe poroże pokryte jest meszkiem, nazywanym scypułem. Jest to ochronna warstwa skórna porożnięta drobną sierścią. Kiedy skóra na rogach wyschnie, renifer ściera ją o co się tylko da, pozostawiając gładką powierzchnię.

Chrobotek reniferowy

LATAJĄCY RENIFER

Renifer jest nieodłącznym motywem świąt Bożego Narodzenia. Tylko skąd w historii Świętego Mikołaja wzięły się latające renifery? Jedna z teorii mówi o tym, że historia pochodzi od legendy o skandynawskim bogu Thorze. Jego powóz po niebie ciągnęły dwie kozy, Tannggrisnir i Tanngnjóstr.

W nowoczesnej opowieści dwie kozy zostały zastąpione reniferami. Zwierzęta te są niezwykle wytrzymałymi istotami, ciągnąc sanie, zapewniają bezpieczeństwo w trakcie drogi po pokrytej śniegiem krainie, dlatego zajmują szczególne miejsce w kulturze ludów północy.

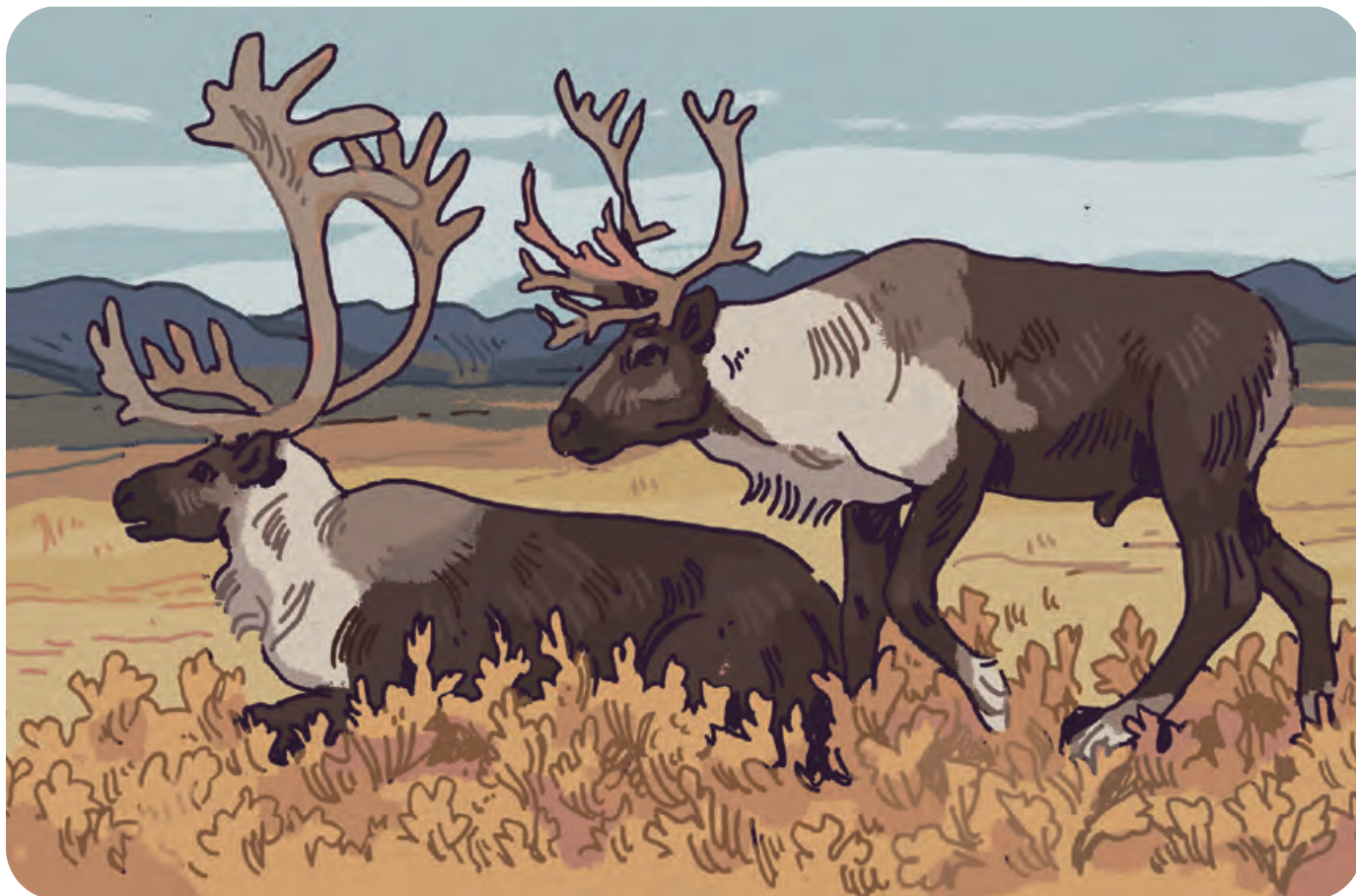
Wioska Świętego Mikołaja, Rovaniemi, Finlandia

KARIBU CZY RENIFER?

Istnieje 28 podgatunków reniferów. Wszystkie jednak należą do jednego gatunku renifera tundrowego. Karibu jest podgatunkiem zamieszkującym północne tereny Ameryki. Nazwa wywodzi się od słowa „xalibu”, co w rdzennoamerykańskim plemieniu Algonkin oznacza „tego, co przeszukuje ziemię w poszukiwaniu pożywienia”. Ze względu

na konieczność nieustannych poszukiwań jedzenia, zwierzęta przemierzają duże dystanse. Populacje północnoamerykańskie rocznie wędrują nawet do 5 tys. km. Karibu, w przeciwieństwie do reniferów euroazjatyckich, nigdy nie zostały udomowione, a ich liczba w przeciągu trzech pokoleń w Kanadzie zmniejszyła się o połowę.

KARIBU

Rangifer tarandus caribou

WIELKA MIGRACJA

Migracja reniferów od tysięcy lat jest wydarzeniem, które każdego roku nadaje rytm życiu społeczności Saami.

Zimą stada przebywają we wschodniej części Skandynawii. Kiedy przychodzi wiosna, ludzie i zwierzęta szykują się do wymarszu na pastwiska na zachodzie.

Musimy jeszcze poczekać!

Migracja reniferów to proces, który nie przebiega zgodnie z zegarem. Wiosenna pogoda i głębokość śniegu decydują o tym, kiedy renifery się przemieszczają.

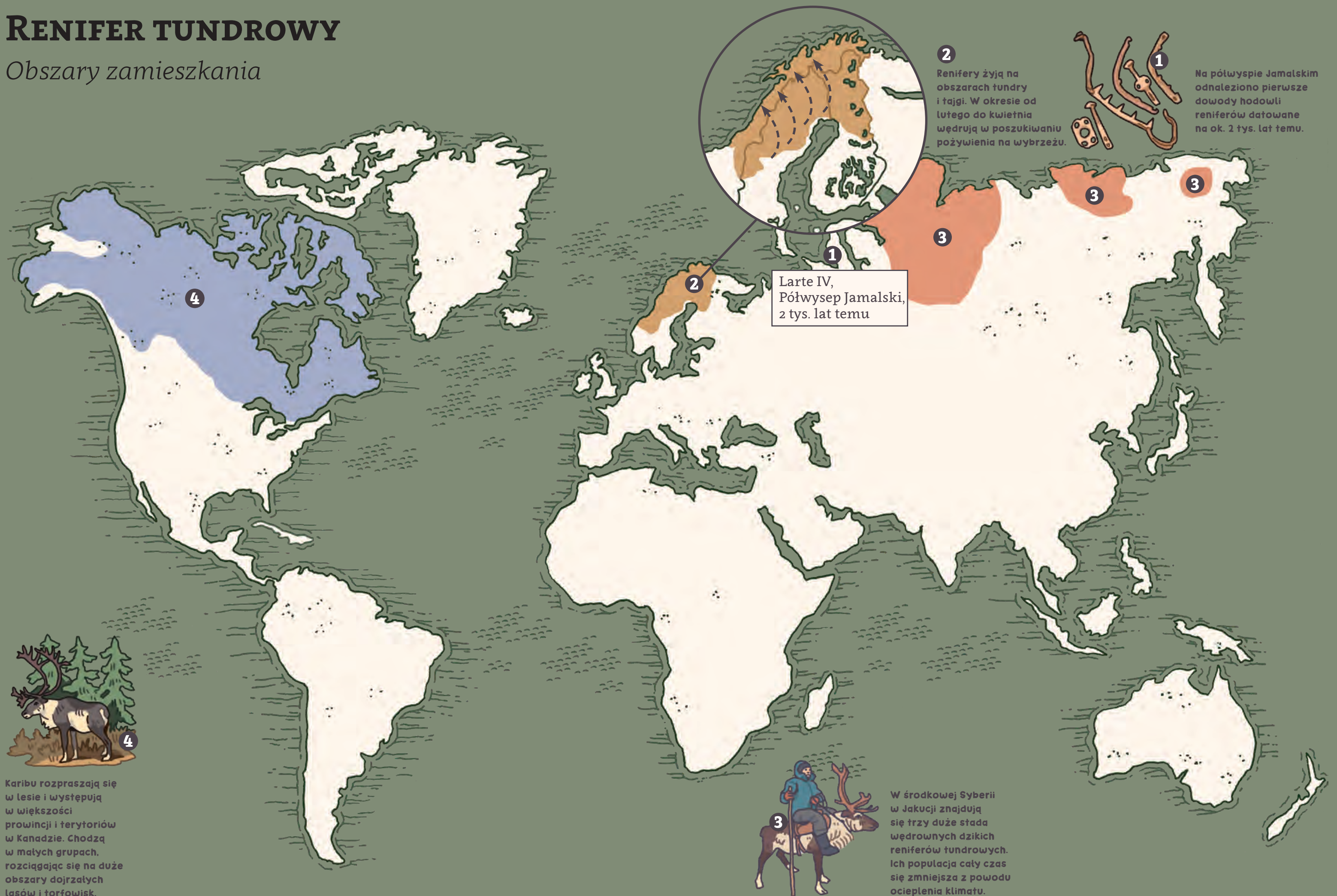
Saamowie nawet własny kalendarz dopasowali do zachowania reniferów. Ich rok nie jest podzielony na 4 pory roku, tylko na 8.

Dzisiaj zaledwie 10 procent Saamów utrzymuje się z hodowli reniferów. Tradycja ta jednak nadal jest głęboko zakorzeniona w kulturze Saami i przekazywana z pokolenia na pokolenie. Co roku, na początku lutego w Tromsø na północy Norwegii odbywają się wyścigi reniferów, które są dużym wydarzeniem w regionie.

RENIFER TUNDROWY

Obszary zamieszkania

2
Renifery żyją na obszarach tundry i tajgi. W okresie od lutego do kwietnia wędrują w poszukiwaniu pożywienia na wybrzeżu.

1
Na półwyspie Jamalskim odnaleziono pierwsze dowody hodowli reniferów datowane na ok. 2 tys. lat temu.

Larte IV,
Półwysep Jamalski,
2 tys. lat temu

4
Karibu rozpraszają się w lesie i występują w większości prowincji i terytoriów w Kanadzie. Chodzą w małych grupach, rozciągając się na duże obszary dojrzałych lasów i torfowisk.

3
W środkowej Syberii w Jakucji znajdują się trzy duże stada wędrownych dzikich reniferów tundrowych. Ich populacja cały czas się zmniejsza z powodu ocieplenia klimatu.

ŚWINIA DOMOWA

Sus domesticus

Początki udomowienia:

13 tys. lat temu, 11 tys. lat temu

Miejsce początku udomowienia:

Bliski Wschód, Chiny

ŚWINIA DOMOWA

Sus domesticus

Świnie, podobnie jak koty i psy, same zaczęły podchodzić do ludzi w poszukiwaniu pożywienia. Pierwsze z nich zostały udomowione około 8 tys. lat p.n.e. na Bliskim Wschodzie, skąd następnie przeniosły się do Europy (ok. 4500 lat p.n.e.). Lokalni farmerzy zaczęli przyłączać do stada europejskie dziki. Z czasem również one, podobnie jak ich kuzyni ze Wschodu, stały się zależne od ludzi.

DZIK EUROAZJATYCKI

Sus scrofa

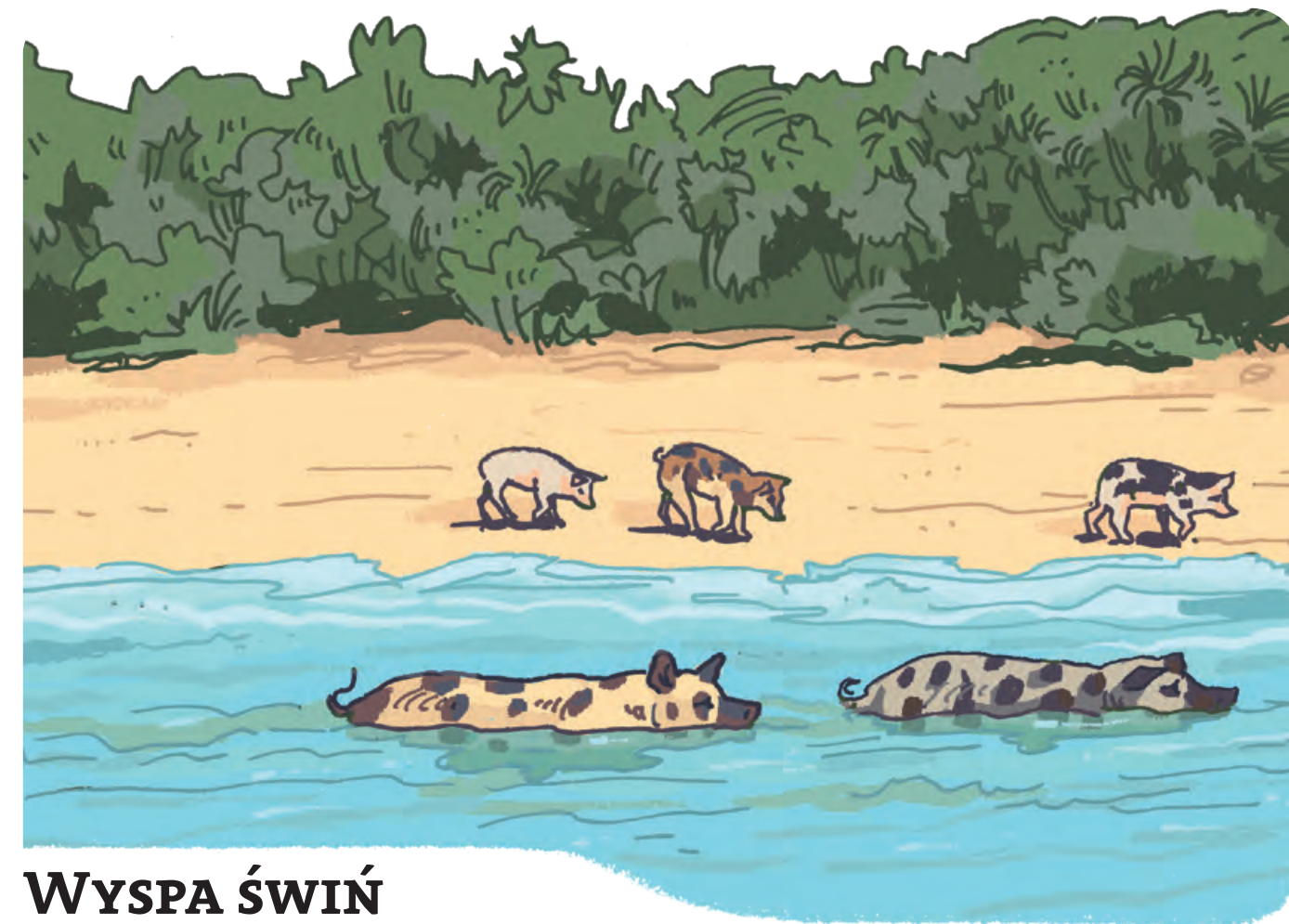

DŁUGA HISTORIA

Gatunki, z których pochodzi dzisiejsza świnia zamieszkiwały południowo-wschodnią Azję. Przodkowie tych zwierząt należą do gatunku dzika euroazjatyckiego (*Sus scrofa*), mieszkającego na wyspach leżących na Pacyfiku 3,5 mln lat temu. Stamtąd zwierzęta przeniosły się na kontynent do Azji, a następnie ruszyły na zachód, by zasiedlić Europę.

DRUGA ŚCIEŻKA

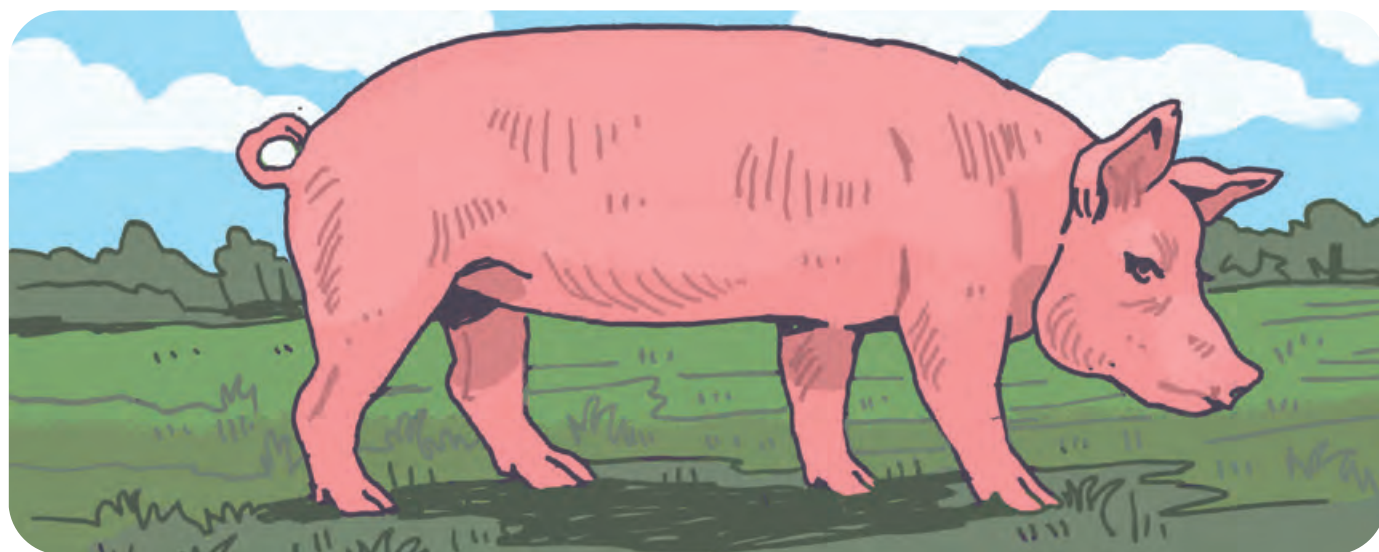
Niezależny proces udomowienia odbywał się w starożytnych Chinach ok 10 tys. lat temu. Pierwsze dowody odnaleziono w prowincji Kuangsi (Guangxi), w południowej części Chin. Długi związek świń i mieszkańców Chin odzwierciedlony jest w licznych artefaktach i tekstach kultury. Świnia jest jednym z 12 zodiaków chińskich. Piktogram chiński oznaczający „dom” lub „rodzinę” przedstawia dach, pod którym znajduje się świnia. Znak, używany do dziś, pokazuje, jak ważna była więź ludzi ze zwierzętami w momencie jego powstawania

WYSPA ŚWIŃ

Na jednej z 700 wysp na Bahamach można spotkać kolonię dziczących świń, pływających w Oceanie Atlantyckim. Według legendy świnie przybyły na plażę Pig Beach (Plaża Świń) z sąsiedniej wyspy Staniel Cay. Na Staniel Cay znajdowała się niegdyś wieś rolnicza, w której hodowano świnie, jednak w pewnym momencie zapach wydobywa-

jący się z chlewów był na tyle silny, że farmerzy postanowili przenieść zwierzęta na sąsiednią wyspę, niezamieszkaną przez ludzi. Dzisiaj plaża jest niezwykle popularna wśród turystów, którzy mogą dostać się na nią z Nassau i Miami (patrz „Rozprzestrzenianie się na świecie” na stronie 68).

ŚWIŃSKIE TABU

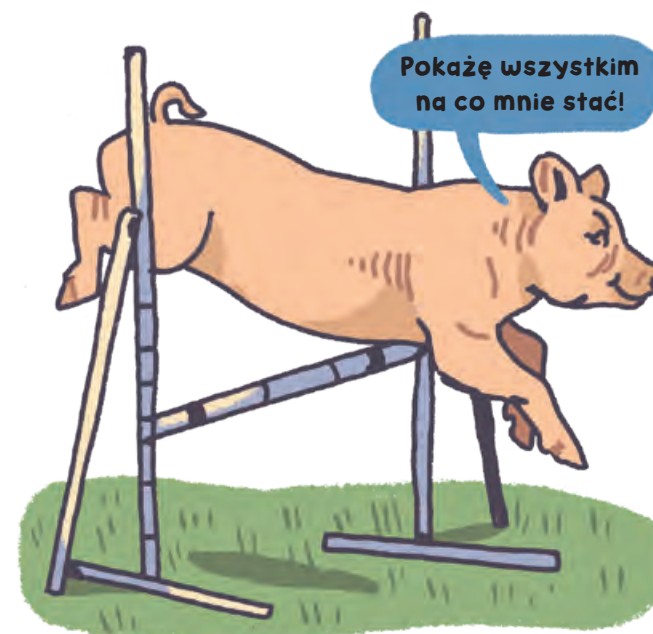
Pod pewnymi względami świnie przypominają ludzi, np. ich układ trawienny jest bardzo podobny do naszego. Jesteśmy wszystkożercami i to właśnie poszukiwanie podobnego pokarmu połączyło nas w przeszłości, jak i połączy w przyszłości. Choć jedno z pierwszych świń hodowane były na Bliskim Wschodzie, obecnie tamtejsze kultury postrzegają je negatywnie. Tysiąc lat p.n.e. Mojżeszowa Księga Kapłańska uznała świ-

nie za „nieczyste”. Izraelici mogli jeść mięso tylko tych zwierząt, które przeżuwały swój pokarm. Świnie mają prosty układ trawienny, nie przeżuwają pokarmu tak samo, jak robią to krowy. W religii islamskiej spożywanie wieprzowiny jest również zakazane. Koran zakazuje muzułmaninowi spożywania wieprzowiny, krwi, padliny, a także mięsa zwierząt zabitych z okrucieństwem.

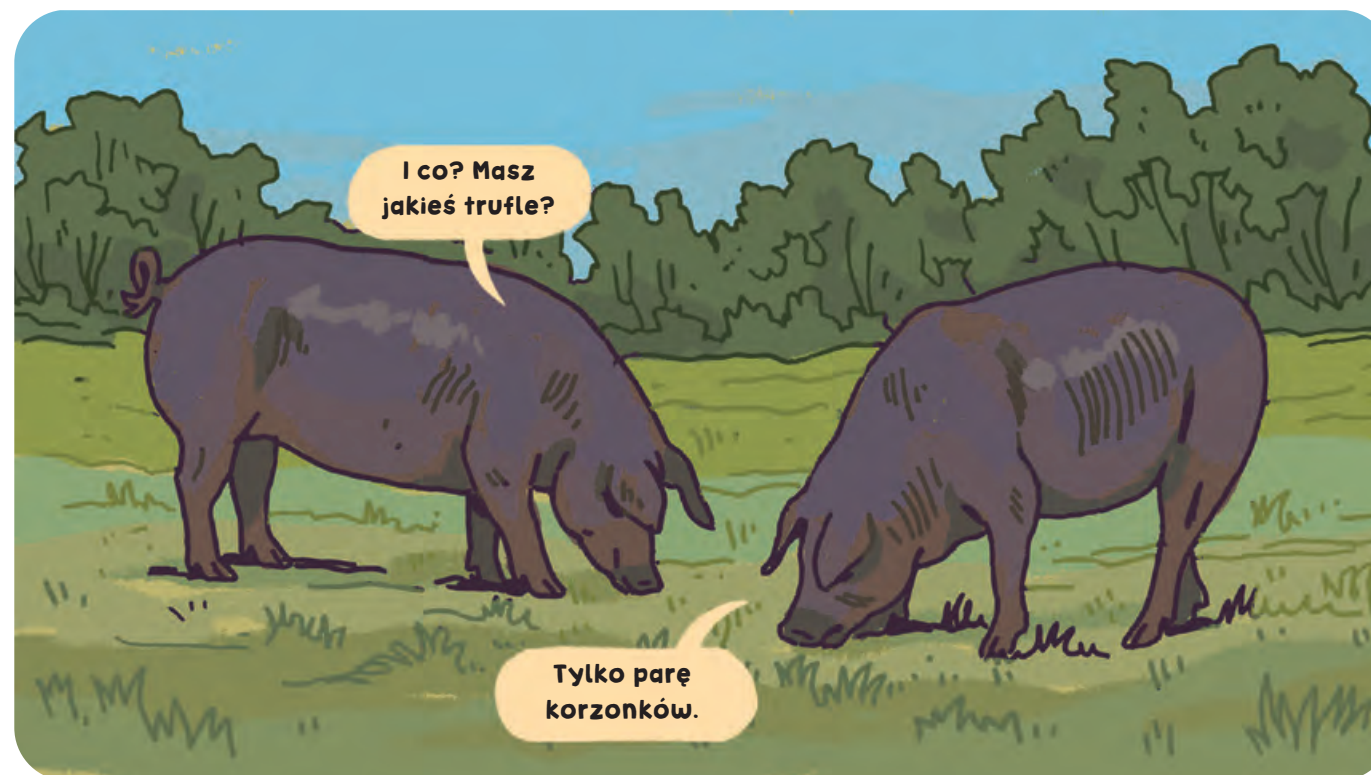

INTELIGENCJA ŚWIŃ

Świnie w chowie przemysłowym nie mają możliwości popisania się swoją inteligencją. Ich zachowanie w zamkniętym pomieszczeniu odbiega od tego, które można zauważyć w naturze. Cechy charakterystyczne dla tego gatunku ujawniają się dopiero wtedy, kiedy zwierzę jest wolne od stresu, a jego życie urozmaicają codzienne zajęcia, takie jak zdobywanie pożywienia. Świnie należą do jednych z najbardziej inteligentnych gatunków zwierząt.

Świnie są niezwykle ciekawe swojego otoczenia, szybko się uczą i dobrze zapamiętują różne informacje. Pod względem zdolności poznawczych można je porównać do 3-letniego dziecka. Największą siłą tych zwierząt są więzy zawierane w stadzie. Matki i ich dzieci pozostają blisko, dopóki prosięta nie dojrzeją. Podobnie jak delfiny, szympansy czy walenie, potrafią zrozumieć, co odczuwa ten, z kim się komunikują. W stadzie rozpoznają poszczególne jednostki oraz siebie w lustrze.

BOSKIE WIEPRZE

Na terenach Irlandii, w kulturze celtyckiej, świnie uważane były za świętość. Druidzi oddawali cześć bogowi płodności Moccusowi, który przyjmował postać dzika. W celu przywołania urodzaju Celtowie mieszały ze sobą mięso świnie i ziarna kukurydzy, a następnie zakopywali na polach żeby pobudzić wzrost roślin.

Na wyspach brytyjskich dzik był boskim symbolem uwiecznianym na sztandarach, monetach i ołtarzach a archeolodzy odnaleźli wiele wizerunków zwierzęcia odlanych z brązu. Kości świnie, czasami nadpalone, odkryto w grobach celtyckich w Wielkiej Brytanii i w Hallstadt w Niemczech, a w jednym przypadku zwierzę było pochowane samotnie w kurhanie. Zwierzęta chowane z ludźmi prawdopodobnie składano w ofierze dla celtyckich duchów i bogów podziemi.

O wielki Moccusie! Ześlij urodzaj na tę ziemię i daj nam obfite plony.

BIG BILL

W marcu 1930 roku w Tennessee urodził się Big Bill.

Big Bill był świnia rasy Poland China. Jest to najstarsza amerykańska rasa świnie domowej, wyhodowana w 1816 r.

Bill w porównaniu z innymi świniami bardzo szybko rósł, chociaż dostawał tę samą paszę co reszta, czyli mieszankę mączki kukurydzianej, melasy i batatów.

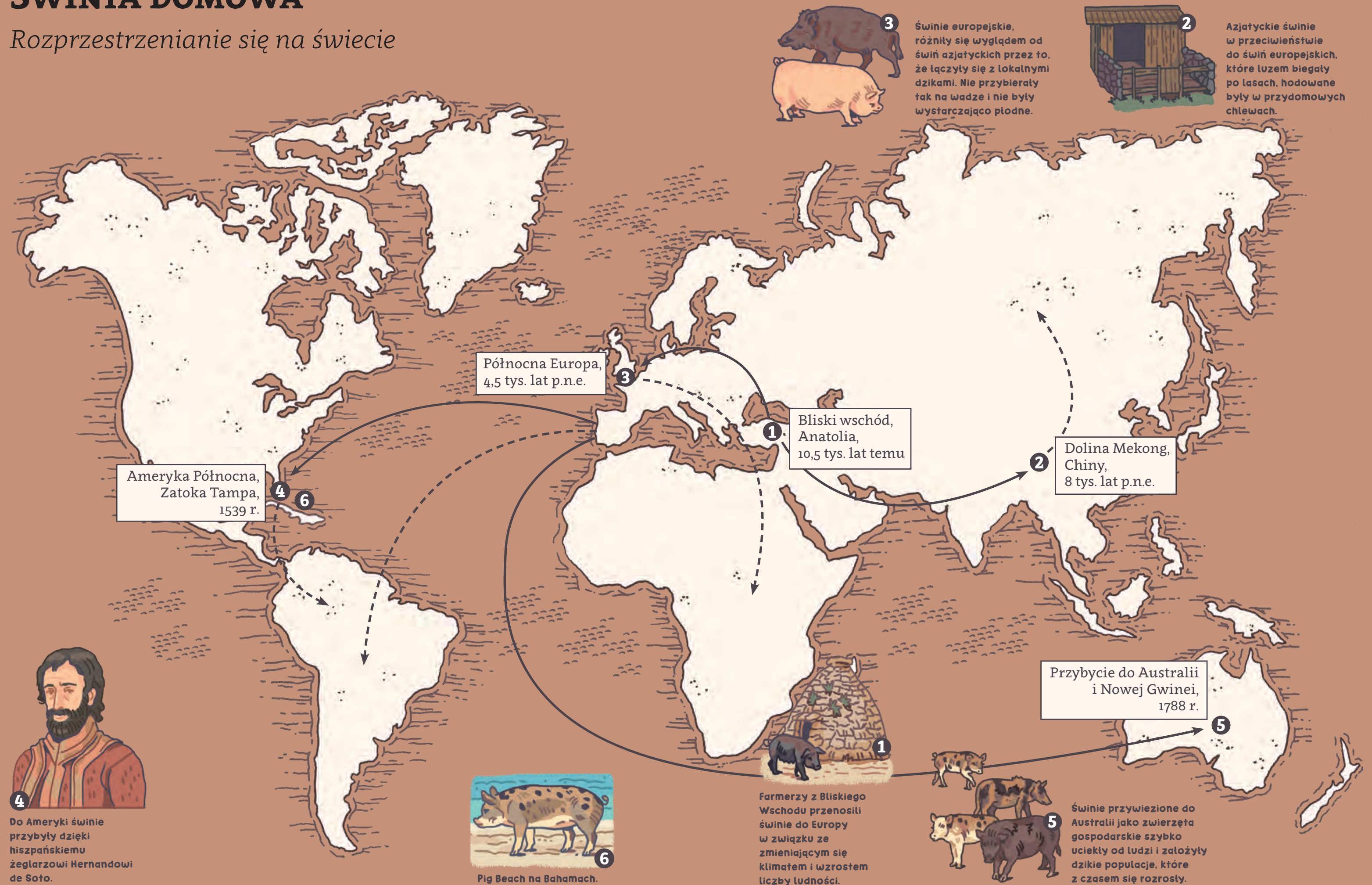
Świnia osiągnęła tonę. Z czasem ludzie zaczęli zbiegać się z okolicznych wsi tylko po to, by spojrzeć na olbrzyma.

Walter, właściciel Billa, wystawiał go na licznych festiwalach i zawodach. Pod koniec życia Bill ważył 1156 kg i do dziś jest najcięższą świnia w historii.

ŚWINIA DOMOWA

Rozprzestrzenianie się na świecie

KOŃ DOMOWY

Equus ferus caballus

Początki udomowienia:

3,5 tys. lat p.n.e.

Miejsce początku udomowienia:

Południowo-Zachodnia Rosja

KOŃ DOMOWY

Equus ferus caballus

Współczesne konie domowe pochodzą z terenów na Kaukazie. Najwcześniejsze dowody odnaleziono w obszarze między rzekami Donem i Wołgą w południowej Rosji. Stamtąd szybko rozprzestrzeniły się na obszarze Eurazji, wraz z rozwojem techniki jeździeckiej oraz wynalezieniem rydwanów. Ludzie w epoce brązu zaczęli podróżować na większe odległości niż kiedykolwiek wcześniej, co prowadziło do zwiększenia handlu i transferu wiedzy między społeczeństwami.

PRA-PRA-DZIADKOWIE

Konie mają kilku przodków. Wiele europejskich i rosyjskich ras koni wywodzi się od Tarpana, wymarłego gatunku, który zamieszkiwał euroazjatyckie stepy i lasy. Ostatni osobnik tego gatunku zmarł w 1909 roku w rosyjskim zoo. Drugim prawdopodobnym przodkiem jest koń Przewalskiego. Jest to jedyny gatunek dzikiego konia, jaki przetrwał do naszych czasów.

KOŃ PRZEWALSKIEGO

Equus ferus przewalskii

RÓŻNICE W SZCZEGÓŁACH

Koń udomowiony od dzikiego zasadniczo różni się tym, że jest bardziej uległy. Przez setki lat, odkąd ludzie zaczęli używać koni jako wierzchowców, zmieniła się budowa ich kręgosłupa. Kiedy konie przestały biegać luzem, ich kopyta stały się słabsze i mniejsze. Naukowcy, śledząc historię udomowienia

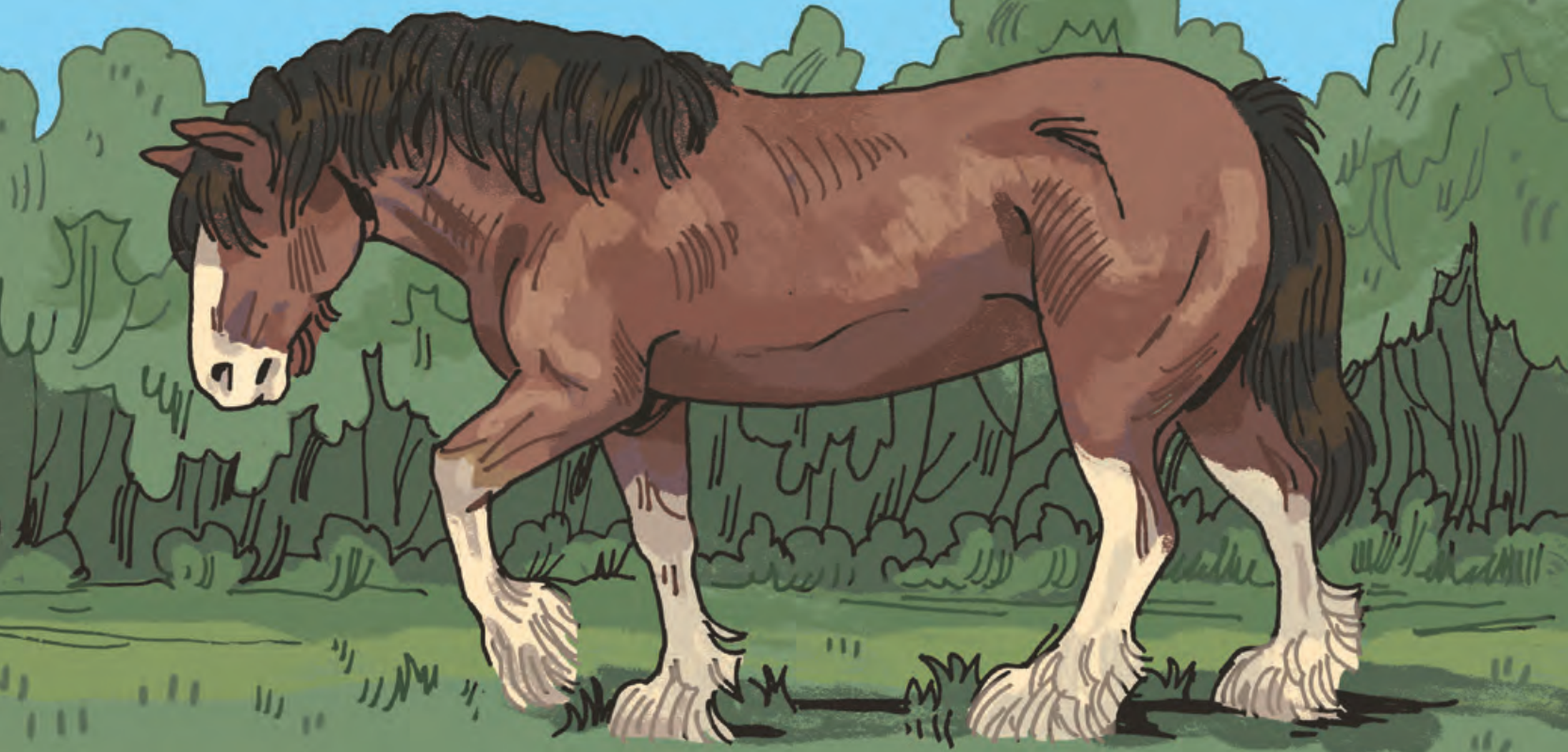
tych zwierząt, mieli trudne zadanie, ponieważ wygląd współczesnych koni niewiele odbiega od tego, w jaki sposób wyglądali ich przodkowie. Badacze musieli szukać dowodów w znalezionych szczątkach, takich jak zęby uszkodzone od noszenia uzdy.

TARPAN

Equus ferus ferus

KOŃ RASY CLYDESDALE

Koń zimnokrwisty

TYPY BUDOWY

Współczesne konie dzielą się na trzy charakterystyczne typy. Gorącokrwiste, zimnokrwiste i orientalne. Konie gorącokrwiste cechują się dużą sprawnością fizyczną i mają żywy temperament. Konie zimnokrwiste są z kolei spokojniejsze, potężniejsze i mniej ruchliwe niż ich smuklejsi krewni.

KOŃ ACHAŁ-TEKIŃSKI

Koń orientalny

KOŃ PEŁNEJ KRWI ANGIELSKIEJ

Koń gorącokrwisty

Konie orientalne są najlżejsze i najsmuklejsze ze wszystkich typów. Zwykle mają cieńszą skórę, są długonogie oraz bardzo wytrzymałe. Rasy orientalne zostały sprowadzone do Europy z Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, kiedy europejscy hodowcy zapragnęli nadać ich cechy swoim koniom wyścigowym.

A CO Z KUCAMI?

Kuce to niewielkie konie o zwartej budowie, grubej grzywie i ogonie oraz małej głowie. Kucyki pierwotnie rozwinęły się jako lokalna rasa w Europie Północnej. Tam przystosowały się do surowych warunków poprzez selekcję naturalną. Konie i kucyki często mają bardzo różne temperamente. Kuce wydają się inteligentniejsze i spokojniejsze niż większe konie. Jednocześnie potrafią być dość przebiegłe i uparte. W XVII w. używane były jako pomoc w wydobywaniu węgla w kopalniach. Dzisiaj wykorzystywane są do terapii oraz jako wierzchowce dla młodych jeźdźców.

KUC SZETLANDZKI

Kuc miniaturowy

CZĘŚĆ TOŻSAMOŚCI

Kiedy w 1493 roku Krzysztof Kolumb przywiózł konie do Ameryki, nie wiedział, jaki wpływ będzie to miało na ludzi pierwotnie zamieszkujących tamtejsze tereny. Rdzenni Amerykanie polowali na bizona na Wielkiej Równinie, a sprowadzenie koni tylko im to ułatwiło. Konny myśliwy mógł jednego dnia

zabić tyle bizonów, że mięsa i skór wystarczyło rodzinie na wiele miesięcy. Plemiona zamieszkujące stepy szybko nauczyły się współpracować ze zwierzętami, które stały się nierozłączną częścią ich tożsamości. Dzisiaj konie pozostają symbolem tradycji i powodem do dumy dla licznych członków rdzennej społeczności.

MONGOLSCY NOMADZI

Stepy, góry, surowy klimat i przede wszystkim wielka przestrzeń to charakterystyczne cechy Mongolii, która od czasów Czyngis-chana była przemierzana wierzchem na koniu. Czyngis-chan żył w XIII wieku. Był cesarzem i założycielem wielkiego Imperium Mongolskiego. Podbijał narody z wysokości końskiego grzbietu. Kuce są wielką dumą i wartością mieszkańców Mongolii.

Każdy członek rodziny prowadzącej koczowniczy tryb życia ma własnego konia. W Mongolii posiadanie konia nie wiąże się z dużymi wydatkami, tak jak na Zachodzie. Zwierzęta same poszukują jedzenia, nocują na zewnątrz i nie są myte przez swoich właścicieli. W Mongolii do jazdy używa się kuców mongolskich, które są najbardziej wytrzymałą rasą na świecie.

DZIKIE MUSTANGI

Mustangi to dziczące konie, wywodzące się od zwierząt przywiezionych do Ameryki Północnej z Hiszpanii w XVI wieku przez hiszpańskich kolonistów. Część przywiezionych przez nich koni wydostała się na wolność i na nowo dziczyła. Z czasem, ich liczba rosła, kiedy kolejne konie uciekały od ludzi i tworzyły własne stada. Choć mustang stał się nieodłączną częścią prerii w Ameryce Północnej, to ich rosnąca populacja zaczęła być problemem dla farmerów. Wskutek polowań, z 5 milionów zwierząt dziś pozostało zaledwie 70 tysięcy. Obecnie mustangi pozostające na wolności objęte są ochroną i uznane za żywe symbole dzikiego Zachodu.

PIĘKNY JIM KEY

William Key, urodzony w 1833 roku w Tennessee w Stanach Zjednoczonych, miał niezwykłą wrażliwość i umiejętność komunikowania się z końmi.

William był niewolnikiem, jednak jego właściciel zauważył jego zdolności i zapał do nauki, więc postanowił zapewnić mu edukację.

William wiele się nauczył w szkole, dzięki czemu miał więcej możliwości w przyszłości.

Po 1865 roku kiedy William stał się już wolnym człowiekiem, zaczął zarabiacz grając w pokera.

William dorobił się małej fortuny i postanowił kupić ziemię, na której otworzył klinikę weterynaryjną, szpital dla koni i restaurację.

Dzięki doświadczeniu zdobytemu w szkole, William sam nauczył się weterynaryjnych praktyk i zaczął przyjmować zwierzęta do swojej lecznicy.

Chodźcie, chodźcie i zobaczcie efekty stosowania mojej maści!

Jego biznes rozkwitł, kiedy stworzył specjalną maść wzmacniającą, przeznaczoną zarówno dla ludzi, jak i koni.

Nazwę cię Jim, bo jesteś bardzo niezdarny! Bardziej powszechnego imienia nie wymyślę.

Jedna z jego klaczy urodziła Jima, źrebaka, który od małego był bardzo słaby i, w przeciwieństwie do swojej silnej i pięknej matki, wyglądał niepozornie.

Ty cwaniaku! Jak tutaj wszedłeś?

Okazało się jednak, że Jim posiada talent do rozwiązywania łamigłówek. Potrafił sam otwierać drzwi i dostawać się do szuflad z jabłkami.

Spójrzcie na niego! Możecie kupić ode mnie te same leki i wasze konie też tak wypiękniej!

Z brzydkiego, ale bystrego źrebaka wyrósł piękny, gniady koń, a wszystko dzięki wiedzy Williama i stworzonym przez niego lekom, które wzmocniły Jima.

To jest litera „B”. Mam nadzieję, że rozumiesz.

William postanowił, że nauczy konia alfabetu, co mogłoby bardzo pomóc w reklamowaniu jego działalności. Poświęcił 7 lat, by wytrenować Jima bez stosowania przemocy i kar.

Przeliteruj moje imię i pokaż jak się to robi!

Tak jest, Jim! Dobrze!

Para stała się znana w całych Stanach Zjednoczonych. Jim potrafił pisać własne imię, rozwiązywać proste działania matematyczne i tworzyć słowa przy pomocy kart z literami. Ludzie przychodzili na pokazy, by zobaczyć, co koń potrafi.

Dla wszystkich wystarczy!

Czy mój koń też będzie taki mądry dzięki tej maści?

Potrzebuję 10 butelek!

Maść Williama sprzedawała się jak ciepłe butelki. Ludzie zjeżdżali się z całej Ameryki tylko po to, żeby kupić jego produkt.

William kontynuował swoją podróż z Jimem i razem występowali w największych miastach.

Trenując zwierzęta należy być delikatnym i cierpliwym...

William nigdy nie używał bata wobec Jima. Wszystko, czego go nauczył, było możliwe dzięki jego cierpliwości i wierze w jego potencjał.

...W taki sposób otrzymujemy najlepsze efekty.

William razem z Jimem działali na rzecz zwierząt i zachęcali do tego, by nigdy nie stosować wobec nich przemocy.

KOŃ DOMOWY

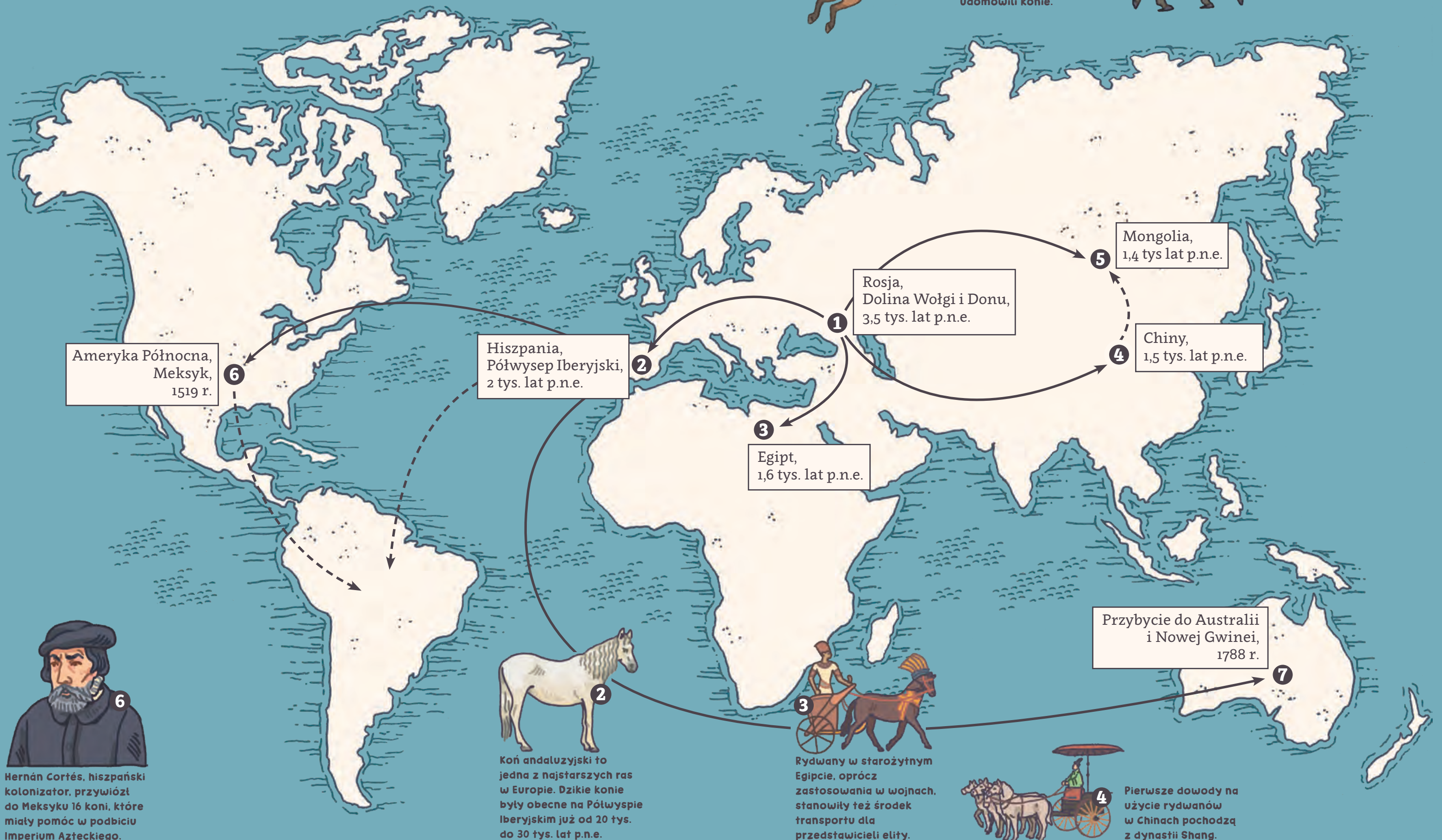
Rozprzestrzenianie się na świecie

Ludzie z kultury Botai, mieszkający 3,5 tys. lat temu na terenach dzisiejszego Kazachstanu, byli jednymi z pierwszych, którzy udomowili konie.

Kuce mongolskie bezpośrednio wywodzą się od koni Przewalskiego.

Hernán Cortés, hiszpański kolonizator, przywiózł do Meksyku 16 koni, które miały pomóc w podbiciu Imperium Azteckiego.

Ilustracje, opracowanie graficzne, teksty: Joanna Rzepecka

Promotor: dr hab. Daniel Mizieliński

Redakcja tekstów: Zofia Jakubowicz-Prokop

Pracownia projektowania gier i komiksów

Wydział grafiki, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie, 2022

